

Vliv prostředí na vývoj a výchovu jedince

Ruzanna Melkumyan

Bakalářská práce
2015

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

INSTITUT
MEZIOBOROVÝCH STUDIÍ

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Institut mezioborových studií

akademický rok: 2014/2015

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Ruzanna Melkumyan**
Osobní číslo: **H128456**
Studijní program: **B7507 Specializace v pedagogice**
Studijní obor: **Sociální pedagogika**
Forma studia: **kombinovaná**

Téma práce: **Vliv prostředí na vývoj a výchovu jedince**

Zásady pro vypracování:

Zadané a zvolené téma bude zpracováno podle pokynů obsažených v SR UTB ve Zlíně č. 7/2014, včetně příloh, případně podle dalších materiálů. Zejména bude dbáno na dodržování. Průběžné výsledky práce budou pravidelně konzultovány s vedoucím bakalářské práce.

S vědomím těchto zásad a pravidel, po konzultaci s vedoucím bude práce zaměřena na prostředí jako činitel vývoje jedince ve výchovném procesu.

Teoretická část charakterizuje a popíše druhy prostředí, které ovlivňují osobnost a výchovu jedince.

Praktická část bude obsahovat kvantitativní šetření v různém typu prostředí.

Cílem bude analýza vlivu na působení výchovy a kvalitu vývoje jedince.

Rozsah bakalářské práce:

Rozsah příloh:

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam odborné literatury:

ADLER, Alfred, Psychologie dětí. 1. vyd. Praha: Práh, 1994. 155 s.

HAMER, Dean, COPELAND, Peter. Geny a osobnost. 1. vyd. Praha: Portál, 2003. 264 s.

KRAUS, B.: Sociální aspekty výchovy. Hradec Králové: Gaudeamus, 1999. 165 s.

KRAUS, B.: Základy sociální pedagogiky. Praha: Portál, 2008. 216 s.

MATĚJČEK, Z.: Rodiče a děti. Praha: Avicenum, 1986. 335 s.

PEŠKOVÁ, J.: Sociální učení. Praha: 2010. 87 s.

PRCHAL, J. Vychováváme děti. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1988. 520-88 SPN 4-31-30/2.

STŘELEČEK, S., E. MARÁDOVÁ, J. MARHOUNOVÁ a E. ŘEHULKA. Kapitoly z rodinné výchovy. Praha: Fortuna, 1992.

TEYSCHL, O.: Duševní vývoj a výchova dítěte. Praha: 1964, 221 s.

Vedoucí bakalářské práce: **Ing. Zuzana Němcová, Ph.D.**
Institut mezioborových studií

Datum zadání bakalářské práce: **15. prosince 2014**

Termín odevzdání bakalářské práce: **30. dubna 2015**

Ve Zlíně dne 15. prosince 2014

doc. Ing. Aněžka Lengalová, Ph.D.
děkanka

doc. PhDr. Miloslav Jůzl, Ph.D.
ředitel ústavu

Prohlašuji, že

- beru na vědomí, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k prezenčnímu nahlédnutí, že jeden výtisk bakalářské práce bude uložen v příruční knihovně Fakulty humanitních studií Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně a jeden výtisk bude uložen u vedoucího práce;
- byl/a jsem seznámen/a s tím, že na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- beru na vědomí, že podle § 60 odst. 2 a 3 autorského zákona mohu užít své dílo – bakalářskou práci nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen připouští-li tak licenční smlouva uzavřená mezi mnou a Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně s tím, že vyrovnání případného přiměřeného příspěvku na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše) bude rovněž předmětem této licenční smlouvy;
- beru na vědomí, že pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tedy pouze k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům;
- beru na vědomí, že pokud je výstupem bakalářské práce jakýkoliv softwarový produkt, považují se za součást práce rovněž i zdrojové kódy, popř. soubory, ze kterých se projekt skládá. Neodevzdání této součásti může být důvodem k neobhájení práce.

Prohlašuji,

- že jsem na bakalářské práci pracoval samostatně a použitou literaturu jsem citoval. V případě publikace výsledků budu uveden jako spoluautor.
- že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

V Brně

24. 4. 2015

RUBANA HEKUMYAN

Jméno, příjmení a podpis diplomanta

ABSTRAKT

Tato bakalářská práce pojednává o vlivu prostředí na vývoj a výchovu jedince prvního stupně. Objasňuje faktory, které se na vývoji a výchově podílejí a odhaluje předpoklady, za nichž má vývoj prostředí největší vliv na pozitivní vývoj a výchovu jedince. Práce je určena všem, kteří se o problematiku prostředí a jeho vlivu na vývoj a výchovu zajímají. V první řadě je tato práce základem pro ty, kterým záleží na svých dětech, na prostředí ve kterém vyrůstají a mají zájem vychovat zdravého a všestranně rozvinutého člověka.

Klíčová slova: Výchova, formy výchovy, společenské vlivy, vzdělávání, rodina, socializace.

ABSTRACT

This thesis discusses the influence of the environment on the development and education of the individual in the first degree. It explains the factors that are involved in the development and education, and reveals the assumptions under which environment has the biggest impact on the positive development and the education of the individual. The work is intended for all who are interested and care about the environment and its impact on development and education. In the first place, this is the working foundation for those who truly care about their children, about the environment in which they grow up and have an interest in raising a healthy and comprehensively developed person.

Keywords: education, forms of education, social influences, education, family, socialization.

Chci poděkovat všem, kdo mi pomohl k realizaci této práce. Poděkování patří především Ing. Zuzaně Němcové za cenné rady při zpracování mé bakalářské práce. Také děkuji Mgr. Janě Zukalové za možnost realizovat empirický výzkum na ŽŠ Kamínky. Moje upřímné díky patří i ŽŠ Mutěnická a všem konkrétním žákům, kteří se do projektu zapojili.

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

ÚVOD	8
I TEORETICKÁ ČÁST	9
1 PODSTATA VÝCHOVY A JEJÍ CHARAKTERISTIKA	10
1.1 PODMÍNKY VÝCHOVY	11
1.2 FORMY VÝCHOVY.....	12
1.3 CHARAKTER	13
1.3.1 Utváření charakteru	15
2 TYPOLOGIE A CHARAKTERISTIKA PROSTŘEDÍ	16
2.1 MIKROPROSTŘEDÍ	16
2.2 MEZOPROSTŘEDÍ	16
2.3 MAKROPROSTŘEDÍ	17
3 RODINA	18
3.1 RODINA JAKO ZÁKLADNÍ VÝCHOVNÁ INSTITUCE	18
3.2 RODINA JAKO PRIMÁRNÍ ZDROJ KVALITY ŽIVOTA DĚTÍ.....	18
3.3 TYPOLOGIE RODINNÉHO PROSTŘEDÍ	19
3.4 FUNKCE RODINY	20
3.5 VÝCHOVNÉ STYL V RODINĚ	22
4 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA ŠKOLY	25
4.1 NADANÝ ŽÁK	26
4.2 NEPROSPÍVAJÍCÍ ŽÁK	27
4.2.1 Příčiny poruch učení, na které působí prostředí.....	28
4.2.2 Typologie neprospívajícího žáka	30
4.3 SOCIÁLNĚ ZNEVÝHODNĚNÝ ŽÁK	31
4.4 HANDICAPOVANÝ ŽÁK	32
II PRAKTICKÁ ČÁST	35
5 METODOLOGIE VÝZKUMU	36
5.1 CÍLE A HYPOTÉZY	36
5.2 FORMA ŠETŘENÍ	37
5.3 CHARAKTERISTIKA VÝZKUMNÉHO VZORKU A MÍSTA VÝZKUMNÉHO ŠETŘENÍ	37
5.4 SBĚR A ANALÝZA DAT	38
6 VYHODNOCENÍ, INTERPRETACE A DISKUZE	39
6.1 ZHODNOCENÍ HYPOTÉZ	50
6.2 DISKUSE.....	51
ZÁVĚR	52
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	53
SEZNAM TABULEK	55
SEZNAM PŘÍLOH	56

ÚVOD

Při výběru daného tématu práce jsem vycházela z vlastních zkušeností a také ze zkušeností známých, kteří již mnoho let působí ve výchovných institucích.

Škola a rodina patří mezi základní instituce, které mají nenahraditelný vliv na výchovu a rozvoj osobnosti jedince. Je proto nezbytně nutné, aby spolu tyto dva subjekty spolupracovaly. Škola zajišťuje vzdělání, podporuje výchovu, ale vždy je nutná koordinace se záměry rodičů. Velký vliv na jedince má samozřejmě i působení hromadných sdělovacích prostředků, hry, umění, sportu a ekonomické prostředí, ve které jedinec žije a působí.

Hlavním cílem mé bakalářské práce je vliv působení na výchovu jedince a míra prostředí na život dítěte. Dílčím cílem je pak zpracování analýzy výzkumného šetření, ve které se zaměřím na kvalitu vývoje a její vliv na formování osobnosti, morálky, charakteru ve výchovném prostředí.

Bakalářská práce je rozdělená na dvě části. Jedna je v části teoretické a druhá v části praktické. V teoretické části definuji základní koncepty o vlivech prostředí, ve kterém se děti pohybují. V praktické části provedu výzkum formou dotazníků, které budou zaměřeny na děti v základní škole a činitele ovlivňující míru jejich vývoje a výchovy: rodina, učitele, spolužáky, média atd. Získaná a vyhodnocená data budou poté také sloužit pro potřeby základní školy.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PODSTATA VÝCHOVY A JEJÍ CHARAKTERISTIKA

Výchova člověka je jednou z nejdůležitějších společenských úloh vůbec. Ve společnosti se o ní mluví pouze v souvislosti s člověkem. Jedná se o cílevědomě organizovaný proces, ve kterém se vědomě a záměrně sleduje nejen to, aby si vychovávaní osvojili jisté poznatky, vědomosti a dovednosti, ale i proto aby se v procesu výchovy rozvíjely jisté schopnosti, dobré návyky, vlastnosti a city. Vývoj člověka závisí v určité míře na společenských podmínkách, ve kterých žije, např. na charakteru a směru výchovy, která je rovněž determinována společenskými podmínkami. Platí, že veškeré působení na člověka přicházející zvnějšku k jeho osobnosti se lomí skrze vnitřní podmínky. Výchova není pouze zvládnutí kultury daného historického období, ale je také začleňování jedince do společenských skupin, tomuto procesu říkáme socializace. Sociologie výchovy se zabývá společenskou funkcí výchovy, společenským prostředím, ve kterém jedinec žije, výchovnými vlivy školy, rodiny, učitelů a vrstevnických skupin. Výchova a vzdělávání jsou procesy, které předbíhají společnost – obnovuje, reprodukuje a inovuje společnost.

Výchovou se zabývá teorie výchovy. Vztah vychovávaného a vychovatele je založený především na spolupráci a vzájemné důvěře. Východiskem výchovy je samotné dítě. V rámci výchovy existují různé pohledy a různé teorie. Realita výchovy některé teorie potvrzuje, některé zase vyvrací. Je to způsobené tím, že každé dítě je individuální osobnost s individuálními osobnostmi a vlastnosti. Samozřejmě není možné to uplatnit na každé dítě, tak jak to mnohé teorie uvádí. Tím se někdy reálná výchova stává neslučitelnou s teorií. Zprostředkovatelem při ovládnutí a začlenění člověka do dané kultury je pedagog – vychovatel nebo učitel. Mimo výchovu prováděnou institucí řadíme jiné jedince jako např. otce, matku, starší sourozence atd. Samotný pojem výchova vzniká vlastně jako výsledek abstrakce, myšlenkového vydělení specifických znaků z celkového výchovně vzdělávacího působení na člověka. Při výchově se především utvářejí vztahy ke společnosti, lidem, kolektivům, k vlastní osobě, k věcem, faktům a činnostem. Kritériem úspěšnosti výchovy je chování člověka podle norem, které společnost přijala.¹

1 PŘADKA, Milan. *Výchova a prostředí: (vybrané problémy)*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1978, 92 s., s. 5 – 7.

1.1 Podmínky výchovy

Osobnost se vyvíjí během životních činností, při cílevědomé výchově a společně tvoří výchovný proces. Výchova se uskutečňuje vždy za spolupůsobení řady činitelů, probíhá v určitých podmínkách, které dělíme na vnitřní a vnější podmínky výchovy.

Vnitřní podmínky:

1. typ nervové činnosti - nervová činnost charakterizuje některé fyziologické vlastnosti člověka, jako je pohotovost reakcí, jejich síla a vyrovnanost.
2. aktuální stav jeho psychiky - aktuální stav psychiky, které významně ovlivňují změnu v organismu (hlad, žízeň, potřeba odpočinku nebo spánku)
3. předchozí životní zkušenosti - na základě těchto zkušeností se člověk učí reagovat na určité typy situací.

Vnější podmínky:

1. materiální prostředí - celkový komplex činitelů, vytvářející materiální možnosti výchovného procesu (estetické uspořádání místností a budovy, pomůcky pro výchovné působení atd.), vedle toho působí řada dalších faktorů, posilující nebo rozptylující výchovné působení. Bereme v úvahu i vlivy městského prostředí, venkovského, školního, prostředí klubu, kroužku atd.
2. společenské prostředí - základní charakteristiky vnitřního života skupin lidí, kterých se jedinec účastí např. veřejné mínění dané skupiny, podněcující i hodnotící chování členů této skupiny, které je závislé především na ideologických, politických, filozofických a morálních názorech. Mezi skupinami jsou také vztahy nadřízenosti a podřízenosti, je ale nutno podotknout že člověk není členem pouze jedné skupiny, je členem rodiny, žákovského, studentského nebo pracovního kolektivu je členem národa. Společenské vnější podmínky výchovy pokládáme za tak významné, jelikož jsou podmíněny citově, vztahem mladších a starších

generací, uplatňuje se v nich metoda živého příkladu, přirozeného vedení a řízení chování, tradic a zvyků.²

„Výchova jako podstatný a nenahraditelný činitel ve vývoji člověka je tedy jevem výrazně podmiňujícím, ale současně také podmíněným.“³

1.2 Formy výchovy

Výchova je charakterizována záměrným působením, hlavním cílem výchovy je harmonicky rozvinutá osobnost člověka s maximálně využitými jeho lidskými vývojovými možnostmi.

Lze uvést tyto formy výchovného působení:

1. Výchovné působení nevyžadující bezprostředního osobního kontaktu vychovávajících a vychovávaných - vliv vychovatele (vhodně volené pomůcky, sportovní vybavení, umělecká díla), působení médií. Je to výchova prostředím, kdy si vychovávaný tyto vlivy jako výchovu neuvědomuje.
2. Výchovné působení založené na bezprostředním osobním kontaktu vychovávajících a vychovávaných - tradiční způsoby výchovy, možné rozlišit výchovné působení nepřímé a přímé:
 - a) nepřímé – vlastní výchovný cíl si uvědomuje jen vychovatel, kdežto vychovávaný zaměřuje svoji pozornost na jiný cíl činnosti (výchovně vhodné hry, tělovýchovné činnosti, pracovní, kulturní nebo zábavné)
 - b) přímé – společenské zaměření vychovatele a vychovávaného k úsilí o získání určité dovednosti nebo vyučování látky.
3. Sebevýchova – uvědomělé ztotožnění subjektu a objektu v jedné osobě nebo skupině, v tomto případě se vychovávaného mění ve vychovatele.

2 PŘADKA, Milan. *Výchova a prostředí: (vybrané problémy)*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1978, 92 s., s. 8 – 10.

3 HÁJKOVÁ, Jiřina. *Činitelé ovlivňující duševní vývoj a utváření osobnosti*. 4. upr. vyd. Brno: Ústav pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků, 1977, 37 s. Učební texty (Ústav pro další vzdělávání středních zdravotnických pracovníků), s. 25

Účinná může být, jen taková vychovává, která využívá všech svých forem včetně sebevychovy.⁴

1.3 Charakter

„Charakter je řídicí složkou osobnosti, zajišťuje nejvyšší kontrolu a regulaci jednání člověka, usměrňuje chování i v obtížných podmínkách, ovládá projevy jeho temperamentu“.⁵ Podle Durdíka je charakter základem i vrcholem všech lidských záležitostí, je jádrem a podstatou člověka. Charakter se může měnit a stále vyvíjet. Člověk je zodpovědný za své charakterové zdokonalování.⁶ Dále také o charakteru píše E. Utitz, který považuje za velmi důležitý vzhled a vnější projevy jedince, které svým způsobem mohou vypovídat něco o charakteru. Charakter je jednou ze seberegulační vlastnosti jedince, z toho vyplývá, že chování jedince závisí na jeho individuálních dispozicích, ale také na situacích, ve kterých se nachází. Odborné psychologické publikace popisují charakter jako "individuální zvláštnosti člověka" neboli jednání podle určitých etických principů, které vyjadřují základní hodnoty - čestnost, vytrvalost, kontrolu, svědomitost, spolehlivost, zodpovědnost, systematičnost, disciplinovanost a jejich opaky. Psychologie pro právníky popisuje strukturu charakteru:

- vztah k sobě samému – sebehodnocení a seberealizace, do kterého patří např. Tyto charakterové -vlastnosti: upřímnost, samolibost, sebeúcta, sebedůvěra, sebekritičnost, sebekontrola, ctižádostivost, zdravé sebevědomí atd.
- vztah k druhým lidem, ke společnosti – dobrosrdečnost, štedrost, taktnost, slušnost, vlídnost, povýšenost, obětavost, tolerantnost, závist, sobectví, chamtivost apod.
- vztah k práci – smysl pro povinnost, zodpovědnost, pracovitost, usilovnost, lenivost, vyhýbání se práci, odolnost vůči zátěži, dochvilnost, nepřesnost, pomalost, lajdáctví.

⁴ HÁJKOVÁ, Jiřina. *Činitelé ovlivňující duševní vývoj a utváření osobnosti*. Brno, 1970 23 – 24 s.

⁵ HOLEČEK, Václav, Jana MIŇHOVÁ a Pavel PRUNNER. *Psychologie pro právníky*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 351 s. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-065-9, s. 122

⁶ HOSKOVEC, Jiří a Simona HOSKOVCOVÁ. *Malé dějiny české a středoevropské psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 255 s., [7] s. obr. příl. ISBN 80-7178-311-0, s. 89

- vztah k hodnotám – vlastnosti, které člověk přisuzuje určitému objektu jako je např. vztah k přírodě, zvířatům, majetku, penězům atd.

Výše vypsané vlastnosti jsou navzájem spjaty a mají důležitou roli v procesu socializace. Jsou determinovány převážně životem ve společnosti v průběhu vývoje, zároveň jsou do určité míry závislé na biologických podmínkách, popřípadě se formují rozvíjením některých biologických předpokladů. Například vztah k lidem se může rozvíjet na základě potřeby pečovat o děti a chránit je. Postoj k práci může zahrnovat silnou potřebu činnosti a zvědavost. Sebehodnocení zahrnuje mimo jiné také názory a hodnocení týkající se vlastního zevnějšku a výkonů v tělesné práci včetně sportu. Snadné navazování nových sociálních kontaktů usnadňuje formování kladného vztahu k lidem, naopak za jiných podmínek může podpořit maskování egocentričnosti extenzívními formami sociálního styku. Vztah k lidem se projevuje v postoji k práci. Vlastnosti vůle jsou důležité pro realizaci obojího. Vztah k lidem a k přírodě se vzájemně ovlivňuje, např. Ve vztahu k domácím zvířeti, kde se dítě může naučit také ohleduplnosti k lidem a ohledem na lidi a jejich zdraví může vést adekvátnímu postoji k životnímu, přírodnímu prostředí. Často dochází k nerovnoměrnému vývoji charakteru. Například vysoce pracovitý jedinec se silnou vůlí může být individualistou bez kladného vztahu k lidem. Z hlediska společnosti i zdravého a šťastného vývoje jedince je žádoucí, aby se charakter rozvíjel rovnoměrně a uceleně.

Příznivě vyvinutý charakter je zralý charakter, který se vyznačuje společensky adekvátními cíli a hodnotovými orientacemi, svědomitostí a odpovědností, dodržováním společenských norem, vyznačuje se také rozvinutými volnými vlastnostmi, je tedy vytrvalý ve zdolávání překážek, dokáže kontrolovat své afekty a je samostatný, dovede sám řídit své jednání bez rozhodování druhých. V opačných případech mluvíme o charakteru více nebo méně nezralém, nezralém, popřípadě o nezralé osobnosti.⁷

⁷ ČÁP, Jan. *Psychologie výchovy a vyučování*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993, 415 s. ISBN 80-7066-534-3.

1.3.1 Utváření charakteru

S charakterem člověk na svět nepřichází, není tedy vrozený, utváří se v předškolním věku dítěte v období kolem 3 roků života v takzvaném procesu Interiorizace, který má tři fáze:

- rozumová zralost - jedná se o období mravního přizpůsobování se. Dítě plní požadavky, v případě že má nad sebou kontrolu (pokud je dítě o samotě neuklidí po sobě)
- citové prožívání - v této fázi postupně dochází k přetváření vnější mravní autority ve svůj vnitřní mravní zřetel, tím že dítě požadavek citově prožívá (zlobí se na sebe za nepořádek, samo sebe nabádá k úklidu)
- uvědomělé jednání - v poslední fázi charakterových vlastností jedinec bez vnějších příkazů uvědoměle jedná (nepořádek se mu protiví, má dobrý pocit z uklizeného pokoje), tím je proces interiorizace završen.

Při dalším vývoji jedince má rozhodující vliv na utváření charakteru prostředí, a to především rodina, svým způsobem života včetně výchovného stylu a učitele. Tyto dva subjekty působí v první řadě svým vystupováním a vlastním charakterem nežli slovy a znalostmi. Dalšími činiteli jsou spolužáci, média, knihy nebo kroužky, které dítě navštěvuje, v této fázi mluvíme o tzv. exteriorizaci mravního principu.

2 TYPOLOGIE A CHARAKTERISTIKA PROSTŘEDÍ

Životní prostředí člověka lze vymezit jako část světa, který člověka obklopuje, který na člověka působí svými podněty, ovlivňuje jeho vývoj. Člověk na tyto podněty reaguje a přizpůsobuje se jim. Z širšího celospolečenského pohledu tedy můžeme říci, že prostředí je historický se utvářející systém oboustranných vztahů společnosti a přírody.⁸ „Prostředí člověka zahrnuje vedle hmotných předmětů nezbytné vztahy, tedy vedle materiálního systému duchovní systém, tj. prvky jako věda, umění, morálka ap. Podstatné tedy je, že prostředí jako jistý vymezený prostor obsahuje podněty nezbytné pro rozvoj osobnosti.“⁹ „Člověk žije v určité zemi, kraji, městě, nebo na venkově, ve zdravém, nebo znečištěném životním prostředí, žije v určité rodině, chodí do určité školy, patří mezi bohaté, nebo chudé, žije kulturně, nebo nekulturně, má dobré, nebo nedobré kamarády, spolužáky apod.“¹⁰

Odborná literatura uvádí různé typologie prostředí. První typologie prostředí se rozděluje na přírodní a sociální. Druhá typologie prostředí se dělí podle různých kritérií, podle velikosti dělíme prostor na makroprostředí, mezoprostředí a mikroprostředí.

2.1 Mikroprostředí

Mikroprostředí je bezprostřední prostředí, jsou to sociální skupiny, které člověka obklopují. Je to především rodina, spolužáci, sousedí, kamarádi a vrstevníci. Jednou z nejvýznamnějších socializačních činitelů je rodina a škola, kteří ovlivňují vývoj, výchovu a vzdělávání, později se jimi se stávají přátelé, vrstevníci, kolegové z práce, sportovní družstvo aj.

2.2 Mezoprostředí

„Pojem mezoprostředí ze sociálně psychologického hlediska označuje vztahy mezi jednotlivými mikroprostředími, popisuje přenosy hodnot mezi prostředími a je také jakýmsi abs-

⁸ KRAUS, Blahoslav. *Sociální aspekty výchovy*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, 165 s. ISBN 80-7041-841-9, S. 21-22.

⁹ KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2, s. 99.

¹⁰ KREJČÍ, Vladimír. *Obecné základy pedagogiky*. 3. opr. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996, 250 s. Učební texty Ostravské univerzity. ISBN 80-7042-109-6, s. 58.

traktem představujícím schopnost jedince adaptovat se na změny prostředí.¹¹ Mezo-prostředí je tedy spojovacím článkem mezi mikroprostředím a makroprostředím.

2.3 Makroprostředí

Makroprostředí tvoří celospolečenské činitele. „Každá rodina vždy spadá do určité sociální vrstvy, na naše soukromé i profesní životy uplatňuje svůj vliv ekonomika, politické a právní kultura společnosti, státu, ve kterém žijeme. V kontextu makroprostředí nalezneme náhle reálný význam slov (a také mnohdy politických frází) - jako například "lidská práva", rovnost šancí", "kompenzace znevýhodnění" aj.¹² Jako příklad takového prostředí uvádím církve, politická strana aj., je to prostředí, které sjednocuje lidi z určitého důvodu a zájmu.

11 PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 203 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5, s. 89.

12 PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 203 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5, s. 89.

3 RODINA

Rodina je základem naší společnosti. Je prvním a jedinečným místem, kde se

dítě učí lásce, úctě a respektu. Tímto je jasné, že prvními učiteli svých dětí jsou rodiče. Základem pro další vzdělávání je to, co se dítě naučí doma, ve své rodině. Rodiče ovlivňují hodnoty dětí, jejich postoje, chování, sebeúctu, připravenost na školu a celkovou úspěšnost v životě. Rodina představuje více, než jen pojem "tradiční rodina" sestávající z otce, matky a dětí. Samotní rodiče jsou vždy nejdůležitějším výchovným společenstvím pro dítě. Mají roli, kterou nemůže zastoupit nikdo jiný. Je třeba, aby si tuto skutečnost plně uvědomovali a přizpůsobili jí i své myšlení, jednání a také svůj manželský a rodinný život tak, aby pozitivně ovlivnily vývoj svého dítěte. Novopečení rodiče potřebují jasně vyznačeny hranice, které jim řeknou, jakým směrem vést svou rodinu. Potřebují znát určité základní pravidla, aby své děti vychovávali ve zdraví a bezpečí. Kromě těchto faktů je důležitá stavba rodiny - tj zda je rodina úplná nebo neúplná, zda dítě vyrůstá ve vlastní rodině nebo v náhradní, atd. to skutečnost má velký vliv na dítě a na jeho celkový výchovný proces.

3.1 Rodina jako základní výchovná instituce

Rodina jako primární zespolečenšťující skupina, je významným socializačním a výchovným činitelem a je nejčastěji charakterizována těmito znaky:

- rodina je společensky schválenou formou stálého soužití,
- rodina se skládá z osob navzájem spojených svazky krve, manželstvím nebo adopcí.
- členové rodiny bývají obvykle pod jednou střechou, členové rodiny spolupracují mezi sebou v rámci společensky uznávané dělby úkolů, přičemž jednou z nejdůležitějších je výchova a výživa dětí.

3.2 Rodina jako primární zdroj kvality života dětí

Rané dětství je nejdůležitějším obdobím i proto, že se v něm kladou základy pro další vývojové období dítěte, které se uskutečňují dvěma důležitými procesy - zráním a učením. Všechny děti procházejí stejnými fázemi vývoje, avšak rozdíly v jejich tělesném, citovém i celkovém osobnostním vývoji jsou dány individuálními zvláštnostmi dítěte. Kvalitu obou procesů ovlivňuje atmosféru v rodině a škole.

Základní předpoklady úspěšné výchovy jsou:

- láska k dítěti
- klidné a vyrovnané prostředí
- přítomnost obou rodičů
- jednotné vedení v rodině i ve škole
- důslednost
- dobrý příklad
- trpělivost
- pravidelná životospráva
- požadavky odpovídající schopnostem dítěte

Většina lidí přežije v rodině celý svůj život. V prvním období života se dítě v rodině orientuje, v druhém období života je v pozici rodiče. Každá rodina má své zvyky, tradice, hodnotovou orientaci. Rodinná klima má rozhodující vliv na psychiku, duševní rozvoj a morální vlastnosti každého člena rodiny. Působením rodinného prostředí si osvojují její členové základní pravidla soužití a rodinné kultury. Spokojenost v rodině je vlastně zpětná vazba vyjadřující správnost racionálních rozhodnutí a opatření. Je to vlastně tolerance podmíněna vzájemnými emocionálními vztahy.

Pět hlavních oblastí vývoje člověka:

- a) fyzické potřeby - ubytování, strava, oblečení, teplo, objetí, doteky, polibky, bezpečí
- b) emocionální a psychické potřeby - láska, opatrování, pocit příslušnosti, jistota, bezpečí
- c) sociální potřeby - schopnost budovat vztahy, komunikovat, řešit problémy
- d) naučné potřeby - uspořádání hodnot a morálky, učení se dovednostem, podpora učení
- e) morální potřeby - rozlišování dobra a zla

3.3 Typologie rodinného prostředí

Úplná a zdravá rodina působí na proces fyzického a psychického vývoje dítěte kladně. V takové rodině jsou středem zájmu a pozornosti děti, v negativním prostředí stojí v po-

předí problém vzájemného vztahu obou dvou rodičů. Příjemná atmosféra v rodině je tedy, pokud jsou vzájemné vztahy rodičů vyrovnané. Dítě, které se cítí dobře v domácím prostředí, nehledá uspokojení mimo svou rodinu. Kladné rodinné prostředí utváří pevnou citovou vazbu rodiny, podporuje úsilí navzájem si způsobovat radost a pomáhat si, přičemž dítě nemá pocit omezování vlastní svobody. Opakem je rodinné prostředí s negativní charakteristikou, které nemůže ovlivnit vývoj dítěte příznivým směrem. Dítě začne pociťovat nedůvěru vůči svým rodičům, ale i ostatním lidem. Nemá možnost osvojit si vhodný sociální model chování. Při opakovaných rozporech mezi tím, co se dětem káže a tím, co pozorují v rodině, dochází k nežádoucím situacím, ve kterých je dítě traumatizované a nenachází z nich východisko. Rodiny s konflikty a nedorozuměními ovlivňují proces citového a sociálního zrání dítěte. Za nevhodnou rodinu nepovažujeme jen rodinu plnou konfliktů, patologickou a rozvedenou, ale i takovou, která navenek funguje normálně, ale nedokáže citově uspokojit všechny členy rodiny. Dítě potřebuje pro svůj vývoj oba dva rodiče. Výchovné projevy a postoje k dítěti závisí na typu rodinné výchovy a vzhledem k určité charakteristice rodinného prostředí a rodinné atmosféry mluvíme o typologii rodinného prostředí:

- a) **Úplná** – dítě žije společně s oběma vlastními rodiči v manželství.
- b) **Neúplná** – je v případě, že dítě žije s jedním z vlastních rodičů.
- c) **Doplňená** – dítě, které zůstává žít s jedním ze svých vlastních rodičů, který uzavře nové manželství s jiným partnerem.
- d) **Družská** – dítě narozené v rodině s oběma vlastními rodiči, ve které nebylo uzavřené manželství.
- e) **Náhradní** – je v případě, že dítě žije v rodině, v níž oba dva rodiče nejsou vlastní.

3.4 Funkce rodiny

„Základní funkce rodiny se ve srovnání s minulostí příliš nezměnily, pouze nová doba s sebou přináší i nový pohled na ně. Funkce rodiny jsou většinou chápány jako úkoly, které plní rodina jednak vůči svým příslušníkům, ale také ve vztahu ke společnosti. Prostřední

tvím této funkce rodiče přebírají odpovědnost za svoje děti, zajišťují jim odpovídající výchovu, vzdělání, bezpečí a vštěpují správné mravní zásady.¹³

1) Sociálně – reprodukční funkce

Tato funkce je pro jedince brána, jako seznámení se společensky platnými hodnotami a normami rodiny, do které se narodí, ve které se učí sociálně žít, hrát určitou sociální roli a stává se bytostí. Rodina také kromě sociálního poznání předává i společenskou pozici – kulturní, sociální, ekonomický a symbolický kapitál.

2) Kulturně – reprodukční funkce

Kultura, příslušné normy, jazyk, víra, společenské chování a jiné kulturní dědictví je opětovně předáváno následujícímu pokolení, čímž se průběžně reprodukuje.

3) Biologicko – reprodukční funkce

Je to funkce, která zabezpečuje uspokojení po stránce biologické, jako je sexuální potřeba. Narození potomků rodina přispívá ne jen sobě, ale současně i k pokračování lidského rodu.

4) Ekonomická funkce

Tato funkce uspokojuje potřeby materiální až existenční povahy jako např. výživa, bydlení, ošacení, zařízení domácnosti, náklady týkající se studia a zájmových činností členů. Rodina je producentem, spotřebitelem i daňovým subjektem, která přispívá k ekonomické reprodukci společnosti.

5) Pečovatelská funkce

Každá rodina se stará o své členy v době kdy dochází ke zdravotnímu postižení.

6) Terapeuticko – pečovatelská funkce

Velmi významnou roli zde hraje získávání pozitivních návyků v oblasti péče o vlastní zdraví, jako je správné stravování, trávení volného času, určitá psychická relaxace apod.

13 BARTOŇOVÁ, Miroslava. *Kapitoly ze specifických poruch učení I: vymezení současné problematiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 128 s. ISBN 80-210-3613-3, s. 45.

7) Výchovně – vzdělávací

Rodina je první výchovné prostředí, do kterého se dítě narodí a to bývá považováno za významný stavební kámen celého procesu výchovy a vzdělávání. V období školního věku, rodinná výchova ustupuje do pozadí ve prospěch školství, nicméně stále zůstává významným výchovným činitelem, který spolupracuje se školou.¹⁴

3.5 Výchovné styly v rodině

Z pohledu edukace je důležité analyzovat způsoby a charakter výchovy v rodině, který je různorodý podle toho, jak je rodič schopen respektovat individuální potřeby, požadavky a zájmy dětí a dát je do souladu s vlastními potřebami, požadavky a zájmy. V každodenní interakci je ve vztahu rodič - dítě důležité, aby jejich vzájemný kontakt byl citlivý a vzájemně akceptující vůči osobnosti toho druhého, proto aby se v rodině dodržoval princip lidskosti. Podle toho, do jaké míry dokáže rodič při svém ovlivňování dítěte sladit emocionalitu a racionalitu, stejně tak jako i požadavky a potřeby dítěte se svými, existuje několik výchovných stylů:

1. Autoritativní výchova

Autoritativní výchovný styl je zaměřen na prosazování požadavků a potřeb rodiče vůči požadavkům a potřebám dětí. Rodič uplatňuje svou moc a autoritu bez akceptování dítěte jako subjektu, takto vychovávané dítě se v kolektivu spolužáků projevuje agresivní nebo opačně – pasivní.

2. Nekompromisní výchova

nekompromisní rodinná výchova je takzvaným zvláštním druhem autoritativní výchovy, která spočívá v kategoricky stanovených požadavcích, bez výjimky.

3. Brutální výchova

je vrcholným typem nekompromisní výchovy, která jednostranně negativně hodnotí školní výsledky dítěte a používá často i bezohledné výchovné metody.

¹⁴ REICHEL, Jiří. *Kapitoly systematické sociologie*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 260 s. Andragogika. ISBN 80-86432-80-7, s. 202-206.

4. Ambiciózní výchova

Jiným typem je ambiciózní výchova, vycházející z velikášství rodičů, z nereálných cílů a úkolů pro dítě, které mu způsobují stav úzkosti.

5. Liberální výchova

Liberální výchovný styl, akceptuje a upřednostňuje potřeby a požadavky dítěte před požadavky a potřebami rodiče. Rodič uplatňuje volný styl působení bez výrazného kladení požadavků na aktivitu dítěte bez přiměřeného zatěžování a zapojení dítěte do rodinného života. Dítě je tedy neustále středem pozornosti, rozhoduje o významných věcech, často jsou rodiče v pozici podřízených a plní příkazy svých dětí.

Taková výchova způsobuje utváření negativních rysů, jako jsou sobectví, povýšenost a nepřizpůsobivost.

6. Merkantilní výchova

je to zvláštní druh liberální výchovy, v níž je dítě neustále bez důvodu odměňováno. Dítě si neumí vážít hodnoty, stává se prospěchář.

7. Kverulantská výchova

Dalším specifickým druhem liberální výchovy je kverulantská, kde rodiče se domnívají, že se jejich dítěti křivdí, že se na něj kladou ve škole příliš vysoké požadavky v porovnání s jinými dětmi. Pod vlivem neustálých protestů rodičů má dítě negativní postoj k učitelům, snižuje se u něj pocit zodpovědnosti za výsledky své práce ve škole, za svůj neúspěch obviňuje jiné a osvojuje si alibistické postoje.

8. Zanedbávající výchova

Zanedbávající výchovný styl, je takový, ve kterém rodič neadekvátně zajišťuje nebo vůbec nezajišťuje potřeby, požadavky a vývoj dítěte. Nepodporuje výchovu dítěte a je k němu lhostejný.

9. Demokratická výchova

Demokratický výchovný styl, který sladuje požadavky rodičů a dítěte, respektuje oba subjekty jako rovnocenné partnery. Rodič akceptuje dítě, jeho potřeby, požadavky, zájmy a působí na něj přirozenou autoritou. Je to nejvhodnější typ výchovy, v níž je úcta k dítěti, spojená přiměřeně s láskou a přísností, která utváří v rodině atmosféru vzájemné důvěry a touhy po komunikaci. Oceňují se síly a možnosti dítěte, respektují se jeho věkové a individuální zvláštnosti.

Výchova směřuje k rozvoji zdravého sebevědomí, sebekritičnosti, samostatnosti a iniciativy. Požadavky kladené na dítě rodič pravidelně kontroluje a hodnotí.

10. Patologická výchova

Negativním typem je patologická výchova, která se vyskytuje v rodinách alkoholiků, delikventů a recidivistů.

11. Laxní výchova

Je to výchova, která nereaguje na projevy dětí ani pozitivní, ani negativní, každý se stará o sebe. Děti, které vyrůstají v takové rodině, mají často problémy navázat kontakty a citové vztahy s lidmi, později s partnerem.

12. Repulzivní výchova

Specifickým typem výchovy je výchova v rodině s postiženým dítětem. Je to typ výchovy, v níž rodiče skrytě nebo zjevně odmítají své dítě, jsou zahořklí z osudu, který je postihl.

Pro pedagogickou praxi je důležité vědět a znát, z jaké rodiny pochází žáci, kdo jsou rodiče dětí, jací jsou a jaké mají problémy.

4 OBECNÁ CHARAKTERISTIKA ŠKOLY

Každá instituce včetně školy, je místo pro komunikaci a kooperaci lidí, místo, ve kterém dochází k vzájemné interakci, a výměně rolí. Každý z nás se může spolehnout, že společnost nám určitým způsobem zabezpečí výchovu a vzdělávání ne jen z hlediska individuálních potřeb dítěte, mladého člověka, anebo jeho rodičů, ale právě pro své vlastní potřeby mít vzdělanou společnost, pracovní sílu, ale i potřebu připravit pro život ve společnosti občana jako příslušníka občanské komunity, jako voliče a jednotku příslušného politického systému. Další množství společenských institucí, které mají za úkol plánovaným a organizovaným způsobem přispívali k realizacím procesu socializace. Patří k nim mateřské školy, tyto instituce jsou pověřené pedagogickými úkoly, které nazýváme výchovno-vzdělávacím systémem. Probíhá zde plánovaná příprava mladého člověka pro život ve společnosti.

Škola je charakteristická jednotnými normami, materiálních podmínek. Škola zaměstnává speciálně připravené pracovníky, kteří vykonávají pedagogickou práci jako své povolání. Učitele a žáci, tvoří podsystém sociálního systému třídy. Zdůrazňuje rozdíl mezi společenskou rolí učitele ve škole matky v rodině. Školní rok je dost dlouhý, na to aby se vybudovali vztahy mezi žáky a jednotlivými učiteli. Ne však dost dlouhý na to, aby došlo k vyhraňování názoru, postojů a chápání smyslu. Učitel – Není oprávněný potlačit rozdíl mezi lepším a horším žákem, jelikož by se jeden z nich nemohl přizpůsobit k lepší skupině. Tento proces vede k vnitřnímu rozlišování na lepší a horší žáky. Takovým způsobem se učí žáci získávání statusu ve skupině. Školní systém připravuje své žáky na co možno nejméně konfliktní a nejspřavedlivější rozdělení v tomto hierarchickém systému. Ve škole nejde vždy jen o výchovu a vzdělávání, ale současně také o společenskou reprodukci, volbu a znalost chování. Škole připadá velmi významná úloha, má především za spolupráce všech výchovných činitelů zajistit takovou úroveň výchovně vzdělávacího procesu, která by zaručila optimální výsledky co největšímu počtu žáků se zřetelem k potřebám perspektivám naší společnosti. Na základě individuálního přístupu k žákům zasáhnout včas účinně všude tam, kde se vyskytnou vážné nedostatky. Mnozí učitele se snaží vyhnout možným výtkám a nepříjemnostem, takovým způsobem a snižují požadavky v obavách špatného prospěchu, a to známkou nedostatečnou. Příčiny neprospěchu netkví ovšem jen v společenských poměrech, tkví také často v nedostatku nadání v menších schopnostech žáka,

v jeho povahových vlastnostech, ve vnitřní pozici a vztahu k učení vůbec včetně jiných motivačních činitelích.¹⁵

4.1 Nadaný žák

typické charakteristiky pro nadané děti nebylo doslovně stanovené, pro odhalení odlišných kvalit nadaných není tak jednoduché. Existuje mnoho seznamů charakteristik, vyskytují se různé kombinace a stupně nadanosti. Zmíněná skupina žáků je často charakterizována disproporcionálním asynchronním vývojem, nadaní mohou být na různé úrovni vývoje v oblasti kognitivní, fyzické a emocionálně sociální. Nadané dítě může být vysoce nadprůměrné ve vyjadřování myšlenek, hodnocení okolních jevů, ale jen průměrné při aplikaci gramatických pravidel.¹⁶

Charakteristické projevy u nadaných dětí:

- 1) jazyk a učení – dítě brzy mluví, má širokou slovní zásobu, rádo se vyjadřuje, diskutuje, dokáže se déle soustředit, zajímá se o knihy, encyklopedie apod.
- 2) psychomotorický vývoj a motivace – dítě brzy chodí, je motivováno k objevování okolí, často se ptá „proč?“, je aktivní zejména v oblasti jeho eminentního zájmu
- 3) psychosociální charakteristiky – dítě méně spí, je více závislé na dospělých, cítí se mezi dospělými lépe než mezi vrstevníky, mezi kterými si díky svým odlišným zájmům špatně hledá kamarády.

Ne všechny charakteristiky u nadaných žáků vyskytují ve stejném složení a ve stejné míře.

Mezi typické znaky (charakteristiky) nadaných žáků řadíme:

- brzké osvojení řeči, ve srovnání s vrstevníky mají plynulou řeč s bohatým slovníkem,
- často začínají brzy číst bez výrazné podpory dospělého, jsou schopni přijímat mnoho informací, třídít je a hodnotit,

15 HRAŠE, Josef a Jaroslav KOPÁČ. *Neprospívající žák: problémy a příčiny neprospěchu žáků v 6.-9. ročníku*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1967, 192 s. Pedagogická teorie a praxe, s. 6 - 7.

16 KOVÁŘOVÁ, Renata. *Nadaný žák v kontextu doby*. Vyd. 1. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2013, 124, [10] s. ISBN 978-80-7464-394-1.

- projevuje se dobrá argumentace a schopnost řešení problémů,
- vysoká schopnost koncentrace pozornosti a zaujetí v oblasti zájmu,
- vysoká míra zvědavosti při objevování svět,
- výborná paměť a představivost,
- schopnost rozlišovat nesrovnalosti, rozvinuté kritické myšlení,
- zájem o náročná témata a předměty,
- flexibilita v myšlení

4.2 Neprospívající žák

Za neprospívajícího pokládáme takového žáka, jehož požadavky nejsou vyhovující požadavkům školy, což v praxi znamená hodnocení žáka nedostatečnou známkou. Neprospívající žák je žákem nedostatečně připraveným pro život ve společnosti. Školní hodnocení žáka může mít vliv na úzkost, obavy, strach, radost či uspokojení, může vést k přesvědčení o vlastní neschopnosti a k poklesu zájmu o školu vůbec. Je to období školního nezdaru, neúspěchu, neprospěchu, školního selhání.

„Do první skupiny zahrnujeme jevy historicky a společensky podmíněné v jejich vzájemné neosobní spjatosti, vyňaté z příčinných vazeb na psychiku žáka – jevy spjaté s celospolečenskými tendencemi, cíle a ideály. Tuto skupinu problémů nazveme termínem neprospívání. Do druhé skupiny zahrneme jevy týkající se žáka samého, jeho vlastností a problémů psychických i jeho vztahů k nejbližšímu okolí, tj. k okolí, které ho formuje a které určuje jeho postavení jako žáka. Tato druhá skupina obsahuje tedy problémy, které se týkají jednak žáka jako psychologické individuality, jednak jako žáka jako nositele určitých funkcí, které vymezují jeho žákovskou specifičnost. Tuto druhou skupinu problémů budeme nazývat neprospívající žák.“

Tollingerová uvádí tři znaky neprospěchu:

„existence mezer ve vědomostech a dovednostech, které žákům nedovolují vytvořit s i charakteristiku základních pojmů, zákonů a teorií, jež byli předmětem osvojování, a provést nezbytné praktické úkony

existencí mezer v učebních a poznávacích činnostech, které natolik snižují tempo žákovy práce, že žák není schopen osvojit s i předepsaný učební obsah v předepsaném termínu

existencí nedostatků v úrovni vývoje a v kvalitě žákovy osobnosti, které žáku znemožňují uplatnit samostatnost, důslednost, cílevědomost, píli, organizovanost a projevit i jiné vlastnosti nezbytné k úspěšnému učení.“ (Tollingerová 1977/78)

4.2.1 Příčiny poruch učení, na které působí prostředí

Patří sem škola a rodina:

V rámci školy rozlišujeme tři skupiny příčin, které se podílí na vzniku poruch učení. Jsou to poruchy podmíněné osobností učitele (osobnostní vlastnosti, hodnotová orientace) dále poruchy vázané na narušené vztahy mezi žákem a učitelem (autoritativní, liberální přístupy) a poruchy podmíněné nedostatky v didaktických dovednostech (tempo vyučovacího procesu atp.).

V rámci rodiny se příčiny neprospěchu vztahují ke struktuře rodiny – úplnost, četnost, výchovné praktiky rodičů atd. Druhá velká skupina faktorů osobnosti žáka je autorem členěna na příčiny vázané na strukturu osobnosti a na příčiny spojené s výchovnými těžkostmi žáka.

Škola i rodina se podílejí na rozvoji osobnosti, výchovných obtíží, které se později promítají do poruch učení.

„Selhání žákova výkonu, ať již epizodické nebo trvalé, nemá nikdy jen jednu příčinu. Selhání učebního výkonu je vždy výsledkem kombinace různých příčin nebo – jinými slovy – každé selhání žákova učebního výkonu má složitou kauzální strukturu.“ (D. Tollingerová, 1977/78). Vztahy mezi učitelem a žákem, vlivy na žákovy schopnosti, jeho motivaci, vztahu ke školní práci a předmětům má vliv prostředí:

- 1) Sociální prostředí
- 2) kulturní prostředí
- 3) rodinné prostředí - úplná, neúplná, rozvedená, počet sourozenců, pořadí žáka mezi sourozenci, kontrol výsledků školního učení žáka rodiči, vztahu rodičů a dítěte, velikost lokality, kde dítě žije.

Za nejvíce ovlivňujících z výše zmíněných činitelů rodinného prostředí je celková úroveň vzdělání rodičů.¹⁷ Řada autorů¹⁸ konstatuje pouze slabý vztah mezi inteligencí a prospěchem, podle nich intelektové schopnosti definované pomocí výkonů v inteligenčních testech vykazují středně silnou korelaci s prospěchem. Činitele školního výkonu: vliv únavy, průběh dne, týdne, roku, střídavé vyučování, přetěžování žáků, vliv počasí. Tyto činitele ovlivňují jak žáky úspěšné, tak i neúspěšné.

Příčiny neprospěchu založené na biologických faktorech jsou:

- dítě nezralé vzhledem ke svému věku
- dítě s percepčními problémy
- dítě emocionálně narušené
- dítě vyžadující speciální třídu
- dítě s nízkou úrovní inteligence
- dítě s vysoce atypickou osobností
- dítě hyperkinetické

Langmeier a Matějček rozlišují dvě základní skupiny příčin neprospěchu biologické povahy:

- 1) Vývojově podmíněné příčiny – školní nezralost, výkyvy v dospívání.
- 2) Příčiny v tělesném a zdravotním stavu – smyslové, řečové vady, snížení výkonnosti v rekonvalescenci, lehká mozková encefalopatie.
- 3) Nedostatek vhodné motivace, vhodných pracovních návyků, které se vytváří na základě typu rodinné výchovy.
- 4) Neprospěch podmíněný emocionálními překážkami – výkyvy v učení v různých ročních obdobích
- 5) Nepříznivé vnější podmínky pro učení – vzdálenost školy, střídavé vyučování,

17 KONEČNÝ, Josef. *Neprospívající žák*. 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1989. Učební texty vysokých škol, s. 42.

18 Miglieriny, 1971, Hinthaus, 1968, V. Hrabal 1968

změny osnov a výukových metod, domácí prostředí, režim dítěte¹⁹

J.K.Babanskij rozděluje příčiny neprospěchu na vnější a vnitřní faktory:

1. Vnitřní příčiny – vyvolané poruchami v biologickém vývoji, příčiny působené nedostatky v psychickém vývoji osobnosti a příčiny vyvolávané nedostatky ve vzdělanosti a vychovanosti osobnosti:
 - a) Biologické příčiny – poruchy smyslových orgánů, zvláštnosti vyšší nervové činnosti, psychopatologické odchylky.
 - b) Psychologické příčiny – nedostatky ve vývoji jednotlivých psychických procesů jako je paměť, myšlení atd., poruchy psychických vlastností osobnosti
 - c) Nevzdělanost a vychovanost osobnosti – mezery ve vědomostech, mezery v mravních znalostech, dovednostech návycích, mezery v kultuře chování.
2. Vnější příčiny – nedostatky v působení školy a ve vlivech mimoškolního prostředí:
 - a) Pedagogické příčiny – nedostatky v didaktickém a výchovném působení, nedostatky organizačně pedagogické, nedostatky učebních plánů učebních osnov, metodických příruček apod.
 - b) Mimoškolní makrosociální vlivy – nedostačující vliv makrosociálního prostředí včetně rodiny, nedostatky ve vlivech společnosti, kulturního a výrobního prostředí.²⁰

4.2.2 Typologie neprospívajícího žáka

1. typ – žáci neprospívající především pro nedostatky v biologickém vývoji
2. typ - žáci neprospívající především pro nedostatky v psychickém vývoji
3. typ – žáci neprospívající především pro nedostatek kladného vztahu k učení
4. typ – žáci neprospívající především pro malou vychovanost

19 LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Neprospívající dítě*. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1966, 28 s. Na pomoc přednášejícím (Ústav zdravotní výchovy), s. 28.

20 BABANSKIJ, Jurij Konstantinovič. *Optimalizace vyučovacího procesu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 347 s. Pedagogická teorie a praxe, s. 67 – 68.

5. typ – žáci neprospívající především pro slabě rozvinuté návyky v učební činnosti
6. typ – žáci neprospívající především pro značné mezery ve vědomostech
7. typ – žáci neprospívající především pro negativní mimoškolní vlivy (rodina, vrstevníci pod.)
8. typ – žáci neprospívající především pro nedostatky v pedagogickém působení²¹

„Není možno každé dítě všemu naučit, ale je možno zajistit každému porozumění a náležitě výchovné vedení. Není možno učinit každé nadprůměrně vzdělaný, ale je možno zajistit mu šťastné dětství, dát mu předpoklady, aby mohlo uplatnit své záliby schopnosti, což bude nejspolehlivější základnou vývoje jeho osobnosti. A to bývá především v moci rodičů vychovatelů.“²²

4.3 Sociálně znevýhodněný žák

„Těm by ze zákona měla být věnována zvláštní péče v edukačním procesu tak, aby byly naplněny zásady a cíle vzdělávání stanovené ve školském zákoně (např. zohledňování vzdělávacích potřeb jednotlivce, rovný přístup ke vzdělávání každého občana ČR a občana členského státu EU a zákaz jakékoliv diskriminace).“²³ Žák s horším socioekonomickým statutem se definuje jako žák pocházející z rodinného prostředí s nízkým sociálně-kulturním postavením nebo ohrožení sociálně-patologickými jevy, nařízená ústavní výchova nebo uložená ochranná výchova, postavení azylanta a účastníka řízení o udělení azylu na území ČR.²⁴ Žák, který nemá stejné příležitosti ke vzdělávání jako většina populace

21 BABANSKIJ, Jurij Konstantinovič. *Optimalizace vyučovacího procesu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 347 s. Pedagogická teorie a praxe, s. 73 – 74.

22 LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Neprospívající dítě*. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1966, 28 s. Na pomoc přednášejícím (Ústav zdravotní výchovy), s. 28.

23 ČERMÁK, Michal. Diskriminace: *Sociálně znevýhodnění žáci*. VIA IURIS: Bulletin pro právo ve veřejném zájmu[online]. 2006 [cit. 2006-12-13], ISSN 1802-4351. Dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=121>

24 Zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon): Vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů nadaných. In: Předpis č. 561/2004 Sb. 2004, 190/2004. Dostupné z: <http://www.zakonyprolidi.cz/cs/2004-561#cast1>

žáků: Legislativa uvádí některé typy znevýhodnění, ale toto vymezení není úplné. Míru sociálního znevýhodnění je možné doplnit o tyto konkrétní charakteristiky:

Sociologové se zabývají souvislostmi mezi sociálním znevýhodněním mládeže a jejich vzděláváním, ukazuje se, že vzdělání rodičů působí jako silně dominantní faktor na volbu a průběh vzdělávací dráhy dítěte, existuje výrazná souvislost mezi vzdělávací dráhou dětí a typem rodiny, ze které pocházejí.²⁵ Charakteristika míry sociálního znevýhodnění:

- nízký stupeň vzdělání rodičů a rodinných příslušníků,
- neúplná rodina,
- nízký příjem jednoho člena rodiny,
- nízké profesní postavení členů rodiny, včetně nezaměstnanosti,
- nízká úroveň bydlení,
- menšinový původ. (Průcha, 2009)

4.4 Handicapovaný žák

Nižší nadání dítěte je buď důsledkem hereditárního založení, nebo důsledkem poškození mozku, získaného v nejčastějších vývojových obdobích. Jestliže již samotné vlohy jsou nízké, nelze předpokládat, že by se z nich vytvořily zcela „normální“ schopnosti. Psychologickými výzkumy bylo prokázáno, že na vrub časného poškození mozku spadá daleko více defektů, projevujícím se třeba jen lehkou poruchou některé mentální funkce, dlouho-trvajícím ochuzením přívodu vnějších podnětů v časném dětství může být vývoj dítěte nejen zdržen ale i trvale narušen, takže se dítě nebude moci dále vzdělávat na úrovni svých původních vloh. U dětí, které jsou vzdělavatelné, ale jejichž inteligence se vyvíjí v úrovni lehké slabomyslnosti nebo slaboduchosti, přichází v úvahu zařazení do zvláštní školy. O zařazení dítěte do zvláštní školy rozhoduje odborná školská komise, která se zabývá otázkami dětí vyžadujících zvláštní péči.²⁶ Žák se zdravotním postižením se přednostně

25 GOŠOVÁ, Věra. *Sociálně znevýhodněný žák*. Metodický portál: inspirace a zkušenosti učitelů [online]. 2011 [cit. 2011-06-06]. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/S/Soci%C3%A1ln%C4%9B_znev%C3%BDhodn%C4%9Bn%C3%BD_%C5%BE%C3%A1k

26 LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Neprospívající dítě*. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1966, 28 s. Na pomoc přednášejícím (Ústav zdravotní výchovy), s. 28.

vzdělává formou individuální integrace v běžné škole. Je mu vypracován individuální vzdělávací plán, za který odpovídá ředitel školy, tento plán se vypracovává především pro žáka

s hlubokým mentálním postižením, případně pro žáka skupinově integrovaného nebo pro žáka speciální školy. Žáci bez zdravotního postižení se nevzdělávají podle vzdělávacího programu.²⁷ Obsah vzdělávacího procesu pro žáky s handicapem se nijak zásadně neliší od vzdělávání ostatních žáků. Péči o žáky zajišťuje rekvalifikovaný personál, který vyučuje podle vhodných podmínek, včetně specifického postupu a metod. Děti předškolního věku a u dětí po nástupu do škol se provádí screening.²⁸ Speciální dovednosti by měl vyučovat speciální pedagog či učitel, který má absolvovaný program akreditovaný MŠMT. Škola umožňuje žákům kompenzační pomůcky – kalkulátor, počítač, diktafon apod., také se při výuce respektuje impulzivnost a zkrácena pozornost dětí.

Centrum pro reformu maturitní zkoušky²⁹ přišlo s projektem pod názvem „Maturita bez handicapu“. Je orientovaný na studenty a žáky se speciálními vzdělávacími potřebami, jejichž obsah se neliší od běžné maturity. Práce může být graficky upravena a zvýrazněna textem se zadáním úloh, podle stupně postižení může maturant dostat více času na práci a kompenzační pomůcky.

Vzdělávání handicapovaných žáků:

- Individuální péče v rámci vyučování učitelem kmenové třídy
- Individuální péče speciálním pedagogem
- Třídy individuální péče v rámci ZŠ
- Cestující učitel
- Specializované třídy pro děti s poruchami učení a chování
- Speciální koly pro děti s poruchami učení

²⁷ O vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných. In: 73/2005. 2005. (www.citace.com)

²⁸ metoda vyhledávání časných forem nemocí nebo odchylek od normy v populacích prováděná formou testů

²⁹ Centrum pro zjišťování výsledků vzdělávání-CERMAT

- Dětské psychiatrické léčebny
- Individuální a skupinová péče

Rodiče handicapovaného dítěte se stávají současně i jeho učitelem. Je důležité, aby rodič ke svému dítěti přistupoval pečlivě, snažil se s³⁰ním pracovat po menších celcích v klidném a nestresujícím prostředí, povzbuzovat jej a chválit. Velmi důležitou roli hraje rodinná atmosféra, konflikty v rodině mohou ovlivnit pozornost dítěte. V případě necitlivého zacházení, může se projevit agrese nebo stažení se do sebe.³¹

31 BARTOŇOVÁ, Miroslava. *Kapitoly ze specifických poruch učení I: vymezení současné problematiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 128 s. ISBN 80-210-3613-3.

II. PRAKTICKÁ ČÁST

5 METODOLOGIE VÝZKUMU

V této části práce jsou uvedeny analýzy zkoumaných dat. Některé údaje jsou pro přehlednost znázorněny v grafech. Vyhodnocení, interpretaci a diskusi výzkumných dat jsem podřídila výzkumným otázkám.

5.1 Cíle a hypotézy

Cílem výzkumného šetření bylo zjistit, do jaké míry ovlivňuje život dětí prostředí (návštěva kroužku, sourozenci, ekonomická situace rodiny, kamarádi, věk aj.), zdá má vliv na formování osobnosti, kvalitu vývoje, trávením volného času, jeho působením na morálku a vytvářením charakteru ve výchovném prostředí.

Ze stanoveného cíle vycházely níže uvedené výzkumné otázky na téma:

volnočasové aktivity, kroužky

- prospěch ve škole
- kamarádi (vrstevníci)
- zájem rodičů
- oblíbené činnosti ve volném čase
- příprava do školy

K výzkumu realizovanému formou dotazníkového šetření jsem stanovila 4 následující hypotézy:

Hypotéza č. 1

Z důvodu poměrně bohaté nabídky příležitostí trávení volného času, využívá těchto možností velký počet dětí, z nichž mnozí provozují více, než jednu zájmovou činnost.

Hypotéza č. 2

Se zvyšujícím se věkem zájem dětí o návštěvu kroužků upadá.

Hypotéza č. 3

Žáci preferují hraní na počítači a sledování televizi před jinými zájmy.

Hypotéza č. 4

Děti nepotřebují doučování, pokud jejich rodiče, vždy kontrolují domácí úkoly.

5.2 Forma šetření

Vzhledem k velkému počtu respondentů byl zvolený kvantitativní výzkum, realizovaný formou nestandardizovaného dotazníků, z důvodu rychlého získání požadovaných údajů od dostatečného počtu respondentů. Výhodou dané metody je anonymita a tím možnost vyjádřit vlastní a pravdivé názory respondentů v jednotlivých otázkách.

Dotazník zahrnuje otázky otevřené i polootevřené. Celkem bylo zformulováno 15 otázek, z toho 10 otevřených a 5 polootevřených přizpůsobených věku respondentů. Dotazník je konstruován řadou písemně formulovaných otázek, s možností volby odpovědí popřípadě jejího dopsání.

Sestavený dotazník byl vypracován v krátké formě, jeho vyplnění tedy nevyžadovalo vysoké časové nároky. Před použitím dotazníku v praxi se ověřovala jeho srozumitelnost na základě vyplnění v předvýzkumu u několika dětí. Veškeré možné návrhy byly zapracovány do finální verze.

Při tvorbě dotazníku jsem bylo zaměřeno na získávání informací týkající se sociálního postavení dětí z úplných a neúplných rodin, jejich prospěch, spektrum zájmu, úroveň návštěvnosti volnočasových aktivit aj. Všichni respondenti byli před začátkem vyplnění obeznámeni s tématem mé bakalářské práce. Dotazníky byly individuálně rozdáni každému respondentovi ve výuce za přítomnosti učitele, po předchozí domluvě s vedením školy.

5.3 Charakteristika výzkumného vzorku a místa výzkumného šetření

Skupinu respondentů tvořili žáci a žákyně Základní školy, Brno, Kamínky a Základní školy, Brno, Mutěnická. Tyto školy byly vybrány náhodně. K účasti na dotazníkovém šetření byli přizváni žáci třetího až pátého ročníku těchto škol, kteří studují první stupeň vzdělání. Všichni oslovení respondenti byli cíleně vybráni. Byli vybráni žáci ve věkové kategorii od 8 do 11 let, kteří navštěvují základní školy. Volbou pro výběr dětí v této věkové kategorii byl záměrný, proto aby se mohly zjistit rozdíly v potřebách a zájmech narůstajícím se věkem. Dotazníky vyplnilo celkem 202 respondentů, z toho 99 chlapců a 103 dívek. Dotazníky byly rozdány v první řadě pedagogem, který působí v jedné z uvedených základních škol, na druhé škole zbylé dotazníky byly rozdány mnou osobně dětem. V průběhu vyplnění dotazníku, nad správností jeho vyplnění bylo dohlíženo tak též ve třídě.

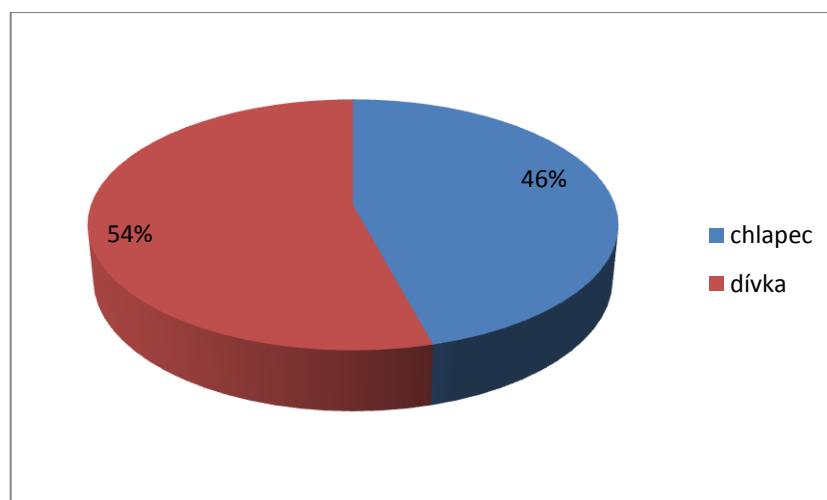
5.4 Sběr a analýza dat

Dotazníky byli předtištěny a poté distribuovány. Návratnost dotazníků byla 100%, tedy ze všech 216 dotazníků mi bylo vráceno všechno. V některých případech žáci vybírali více odpovědi, což nebylo zakázáno. Započítány byly všechny vybrané odpovědi, protože část respondentů nechávala některé otázky bez odpovědi. Proto některé odpovědi nesouhlasí s počty respondentů.

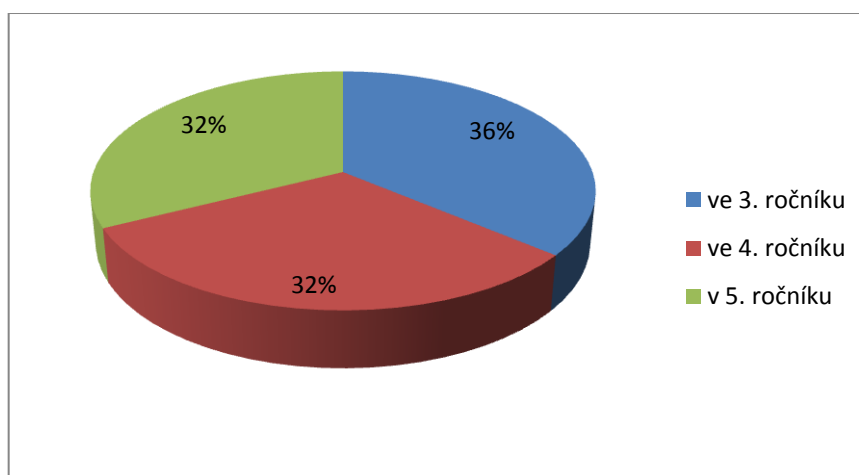
Pro shrnutí zjištěných údajů z provedeného výzkumu do přehledných výsledků Analýza byla vypracována v programu Microsoft Excel

6 VYHODNOCENÍ, INTERPRETACE A DISKUZE

Graf 1 - Skladba respondentů dle pohlaví

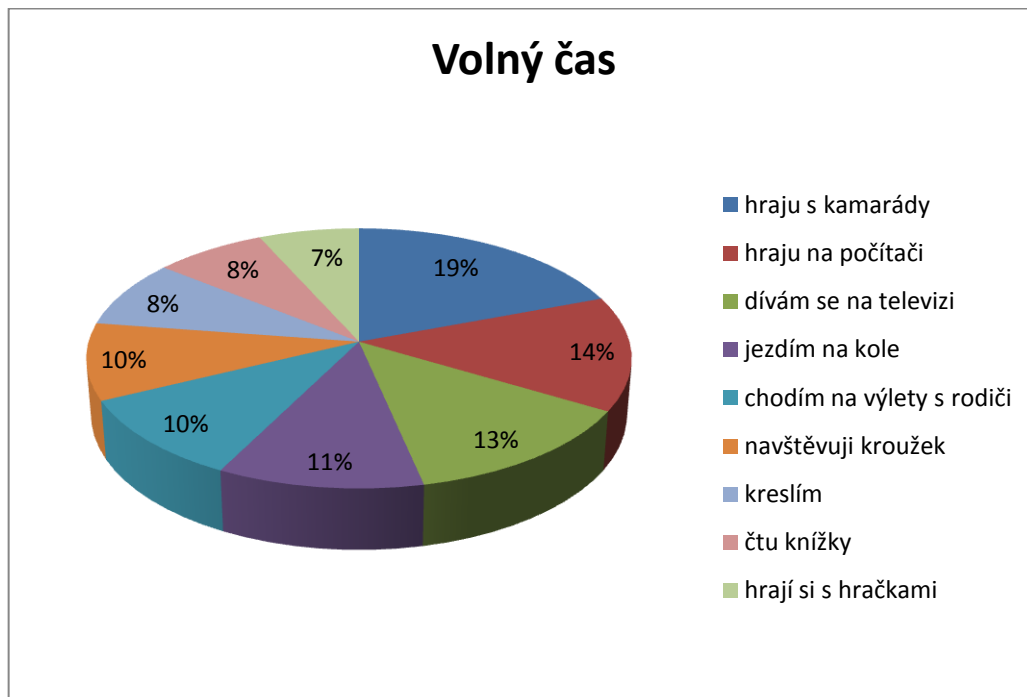
Graf 2 - Skladba respondentů dle ročníku studia

Tabulka 1 - Celkový pohled na skladbu respondentů

Ročník	Chlapců	Dívek	Celkem
3.	32	46	78
4.	31	37	68
5.	36	34	70
Celkem	99	117	216

Graf 3 – Jak žáci nejraději tráví volný čas

Tabulka 2 - Jak žáci nejraději tráví volný čas – celkový pohled

Otázky	Počet odpovědi
hraju s kamarády	103
hraju na počítači	76
dívám se na televizi	70
jezdím na kole	58
chodím na výlety s rodiči	55
navštěvuji kroužek	51
kreslím	45
čtu knížky	40
hrají si s hračkami	36

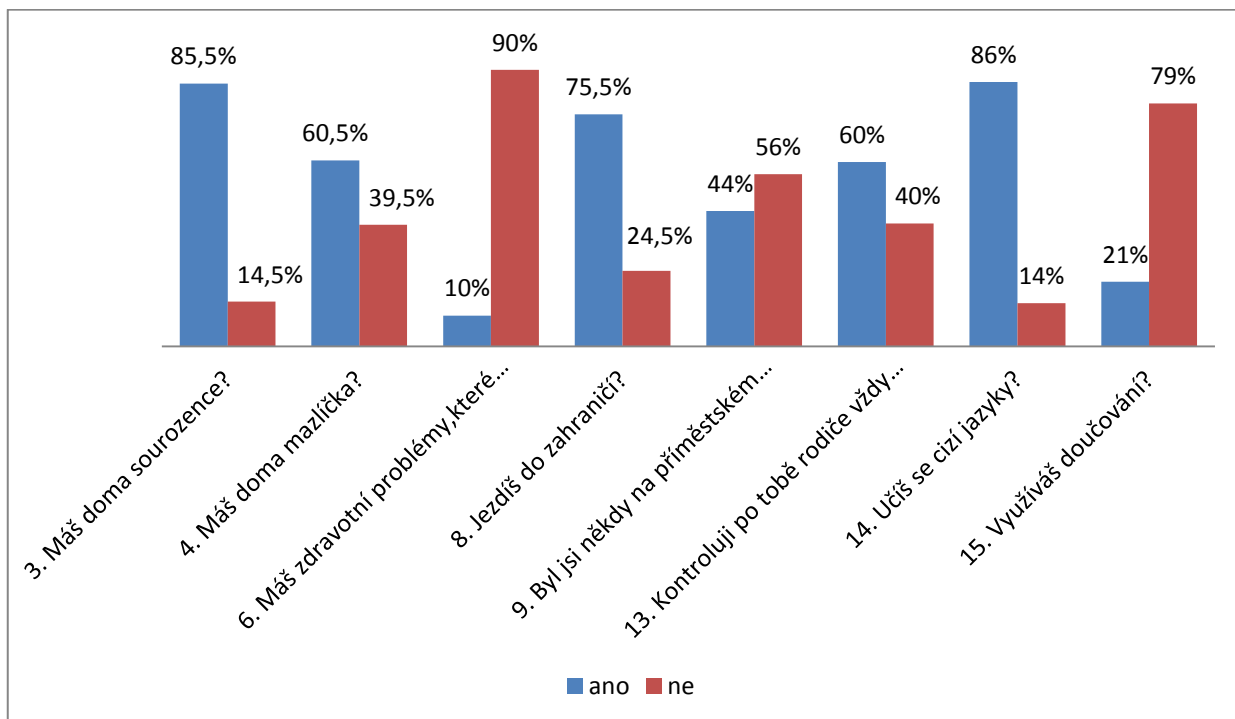
Daná otázka byla zaměřena na skutečnosti, jakým způsobem v dnešní době děti tráví svůj volný čas. Výsledky šetření tedy ukazují, že 100% z 216 dotazovaných respondentů 19% dotázaných tvořili žáci, jež tráví svůj volný čas zejména s kamarády. Druhou skupinou dotázaných 14% jedinců ve svém volném čase věnují zejména hrám na počítači. Třetí

skupinou dotázaných tvořili ti, kteří tráví svůj volný čas sledováním televize. Tato skupina tvořila v průměru 13% ze všech oslovených žáků. Zbylé skupiny dotázaných uvedly, že jejich volný čas je spojen se zájmovou činností (ježdění na kole, výlety, kroužky, kreslení, čtení, hraní). Tato skupina tvořila celkem 54% dotazovaných z celkového počtu respondentů. Také nízké procento dětí označilo jako jedno z oblíbených možností trávení volného času s rodiči, tato skupina tvořila 10% z dotazovaných respondentů. Poměrně malou skupinou 8% jedinců dotazovaných jsou všichni ti respondenti, kteří věnují svůj volný čas četbě.

Závěrem tedy shledávám, že existuje značná odlišnost na trávení volnočasových aktivit, kde velká skupina dětí v současné době využívá volný čas jako odpočinek za využití médií a výpočetní techniky. Tento výsledek můžeme brát také jako výstrahu z hlediska přístupu k volnému času a ke zdravému životnímu stylu. Jelikož právě tento moderní městský životní styl, podle kterého žije daná skupina dětí, má špatný vliv na jejich zdraví. Jen 10% dětí se domnívá, že čtení je zajímavé. Bylo by vhodné se pozastavit u tohoto ukazatele. Je obecně známo, že v současné době děti méně čtou. To s sebou přináší i negativní dopady například do schopnosti logicky myslet, správně se vyjadřovat. Vyvozujeme tedy, že je nezbytný vybízet rodiče a učitele vést žáky od útlého věku k četbě literatury.

Nicméně hlavní náplní trávení volného času jsou volnočasové aktivity. Děti především tráví svůj volný čas se svými vrstevníky, se kterými se mohou věnovat různorodým aktivitám, aniž by byli pod stálým dozorem vychovatele nebo rodičů.

Graf 4 – souhrn otevřených otázek

Tabulka 3 – Celkový pohled odpovědí na otevřené otázky

Otázky	Ano	Ne
3. Máš doma sourozence?	185	31
4. Máš doma mazlíčka?	131	85
6. Máš zdravotní problémy (nemoce), které tě omezují v zálibách?	21	195
8. Jezdíš do zahraničí?	163	53
9. Byl jsi někdy na příměstském táboře?	95	121
13. Kontrolují po tobě rodiče vždy domácí úkoly?	156	60
14. Učíš se cizí jazyky?	186	30
15. Využíváš doučování?	46	170

Otázka č. 3: „Máš doma sourozence?“

Na tuto otázku odpovědělo kladně 85,5% dotazovaných (185 „ano“), záporně 14,5% (31 odpovědělo „ne“).

Otázka č. 4: „Máš doma mazlíčka?“

Mazlíčka doma má celkem 60,5% dotazovaných (131 odpovědělo „ano“), nemá 39,5% (85 odpovědělo „ne“)

Otázka č. 6: „Máš zdravotní problémy (nemoce), které tě omezují v zálibách?“

Zdravotní problémy má 10% respondentů (21 odpovědělo „ano“), nemá 90% (195 odpovědělo „ne“).

Otázka č. 8: „Jezdíš do zahraničí?“

Do zahraničí jezdí 75,5% dotazovaných (163 odpovědělo „ano“), nejedí 24,5% (53 odpovědělo „ne“).

Otázka č. 9: „Byl/la jsi někdy na příměstském táboře?“

Na příměstském táboře bylo celkem 44% dotazovaných (95 odpovědělo „ano“), nenavštívilo a nikdy o tom neslyšelo 56% (121 odpovědělo „ne“).

Otázka č. 13: „Kontroluji po tobě rodiče vždy domácí úkoly?“

Na tuto otázku odpovědělo kladně 72% dotazovaných (156 „ano“), nekontroluji, odpovědělo 28% (60 „ne“).

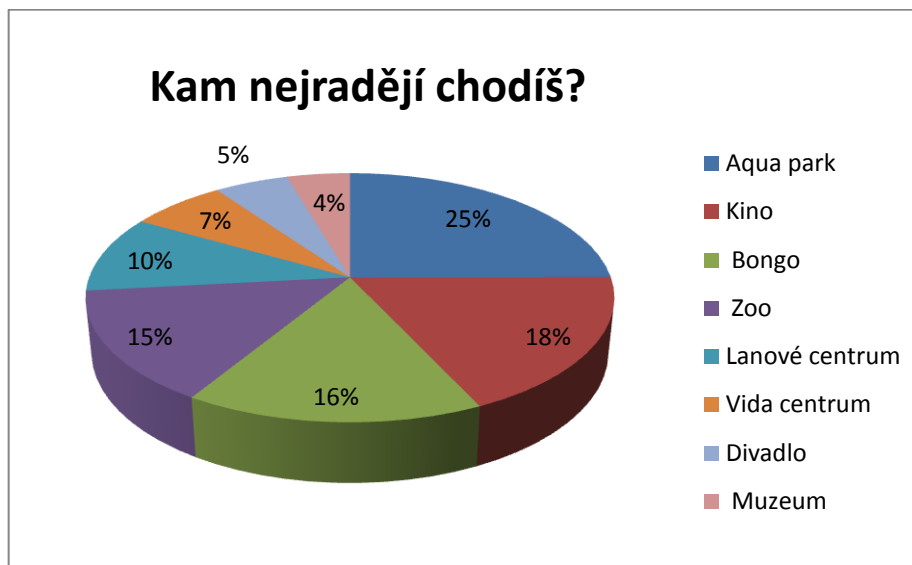
Otázka č. 14: „Učíš se cizí jazyky?“

86% dotazovaných se učí cizí jazyky (186 odpovědělo „ano“), zbylých 14% se neučí žádný cizí jazyk (30 odpovědělo „ne“).

Otázka č. 15: „Využíváš doučování nějakého předmětu?“

Doučování využívá celkem 21% (46 odpovědělo „ano“), zbylých 79% doučování nevyužívá (170 odpovědělo „ne“).

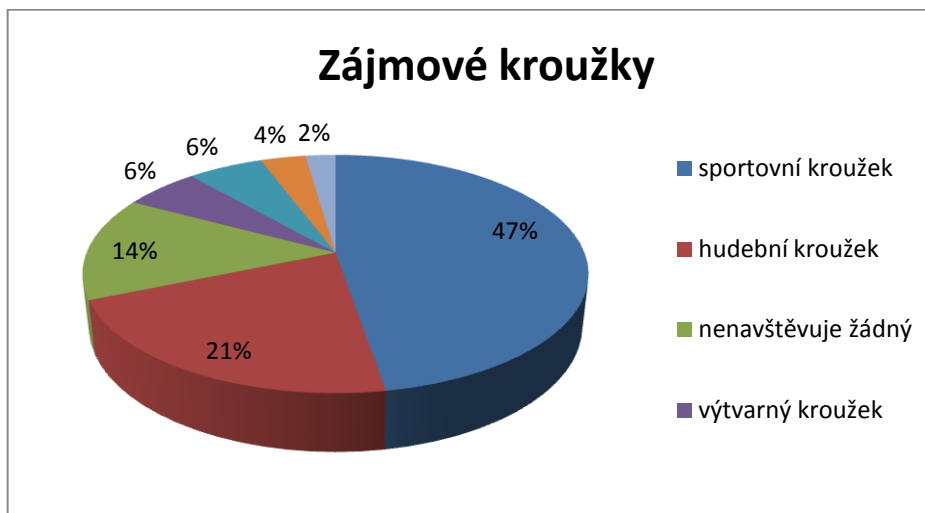
Graf 5 – Jakou činnost mají děti nejraději

Z výše uvedeného grafu na otázku „Kam nejraději chodíš?“ ze všech dotázaných odpovědělo 29% osob aqua park, žáci si tedy vybrali jako nejoblíbenější aktivitu ze všech nabízených možností, právě tuto. Jako druhé nejpopulárnější místo je návštěva kina, tato skupina tvořila 18% z celkového počtu dotázaných. Dále vidíme, nepatrný rozdíl mezi volbou bongo a zoo tato skupina tvořila 15% a 14% z celkového počtu dotázaných. Na pátém místě skončilo lanové centrum, 10% dotázaných si vybrali tuto možnost. Nejméně zajímavou skupinu pro všechny ročníky prvního stupně tvořila návštěvu divadla a muzea, z celkového počtu dotázaných si tuto volbu vybralo 5% a 2% žáků.

Z grafu jasně vyplývá, že výrazné procento žáků preferuje zábavní centra a atrakce před kulturními akcemi. Nejvíce děti by uvítalo častější návštěvnost aqua parku a kina, nejméně divadla a muzeum. Závěrem lze tedy konstatovat, že většina rodin nežije aktivním kulturním způsobem života (nenavštěvují kulturní a společenské akce), nezapojují sebe ani své děti do různých typů kulturních akcí. Přínosem kulturních akcí je rozšíření obzoru dětí i mladých lidí, které pomáhá rozvíjet sociální schopnosti, aktivní účast na veřejném životě a vyvážené začlenění.

Graf 6 – Jaké zájmové kroužky děti navštěvují?

U této otázky většina dotazovaných respondentů volila kladnou odpověď. Rozdíly mezi ročníky v návštěvnosti zájmových aktivit nebyly zaznamenány, zájem chuť i možností jsou v zásadě stejné, a to bez ohledu na věk respondentů. Podle grafu č. 6 vyplývá, že 86% z celkového počtu dotázaných respondentů navštěvuje zájmové kroužky, které poskytují městské organizace. Z výše uvedených možností vyplývá, že největší procento dětí se ve svém volném čase věnuje sportu., k nejnavštěvovanějším kroužkům tedy patří sportovní kroužek 47% dotazovaných, uvádí více než 20 druhů sportů (plavání, tancování, badminton, basketbal, bojové sporty a sebeobrana, florbal, roztleskávačky, sportovní a míčové hry, tenis aj.). Následující skupina dotazovaných navštěvuje hudební kroužek, 21% respondentů uvádí 7 druhů zaměření (hra na kytaru, hra na flétnu, hra na klavír, sólový zpěv, dětský pěvecký sbor aj.). 14% dotázaných osob nenavštěvuje žádný kroužek pro trávení volného času. Tyto děti uvádí důvody nezájmu, časového vytížení s přípravou do školy nebo špatnou finanční situaci rodiny. V takových případech poskytují centra volného času různá střediska, kde dítě může trávit svůj volný čas se spolužáky a kamarády, na rozdíl od sledování televize, hraní u počítače nebo potloukáním se s kamarády po venku. Výtvarný kroužek navštěvuje 6% dotazovaných respondentů. Ostatní kroužky navštěvuje zbylých 6% dotazovaných respondentů, kteří uvádí dramatický kroužek, vaření, divní klub, všeználek, klubovny a tábory. Většinu těchto zájmových aktivit nabízí školská zařízení nebo jsou školou povinné. Zajímavým, ovšem ne moc vyhledávaným kroužkem je kroužek cizích jazyků, a to z hlediska náročností a finanční zátěži. Pouhé 4% dotazovaných respondentů se učí druhý i třetí cizí jazyk (z celkového počtu 9 respondentů uvedlo 6 z nich anglický jazyk a 3 francouzský jazyk). Na posledním místě je kroužek výpočetní techniky, který navštěvují 2% žáků z celkového počtu dotázaných respondentů.

Je zřejmé, že děti navštěvují více kroužků, než kolik ve skutečnosti chtějí, patrně je to z důvodu, aby zjistili, jaké zájmy a jakým směrem se budou orientovat.

Veškeré zmíněné kroužky jsou rozdělené do manuální, sportovní, hudební a vzdělávací (přehled všech kroužků a jejich zařazení do oblastí naleznete v seznamu tabulek. Žáci jsou zaměřeni především na sportovní obory, z kterých se jako nejoblíbenější jeví tanec, dále fotbal a na třetím místě plavání. Druhá nejnavštěvovanější oblast je oblast hudební, kam patří zpěv, hra na flétnu nebo klavír. Na třetí místo oblíbenosti kroužků je zařazena oblast výtvarní, mezi nejnavštěvovanější patří keramika a výtvarná výchova.

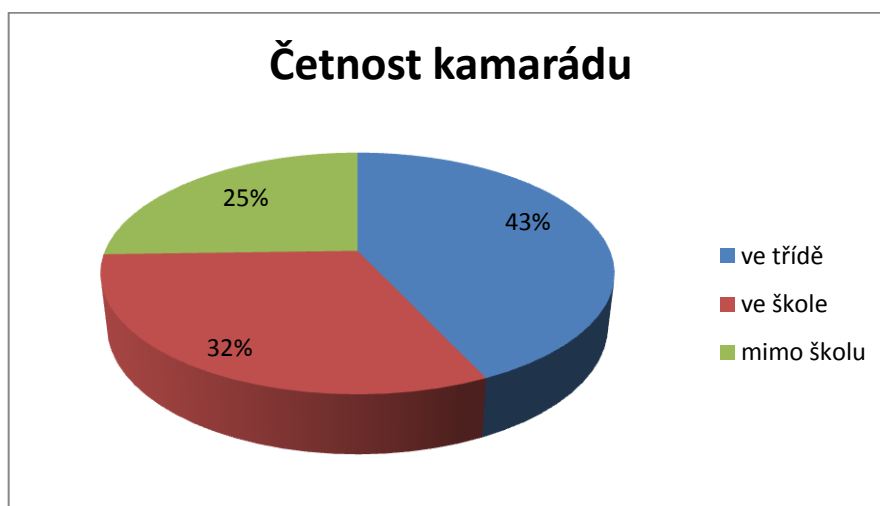
Jelikož Brno je velkoměsto, nabízí svým obyvatelům patřičně pestrou škálu zájmových kroužků, organizované aktivity, kluby volného času, příměstské a dětské tábory, soutěže a další volnočasové aktivity pro děti, mládež a dospělé. V Brně je celkem 48 zařízení a středisek pro volnočasové aktivity. Odbor školství mládeže a tělovýchovy (OŠMT) – „Zajištění financování, rozpočtových agend a správy úseků školství a sportu. Odbor vybavuje školské a tělovýchovné kapacity. Angažuje se v oblasti práce s dětmi a mládeží a provozu center volného času. Dává finanční dotace mládežnickým a tělovýchovným organizacím“³² a Odbor školství, sportu, kultury a mládeže (ÚMČ) „Správa škol a školských zařízení, podpora rozvoje mimoškolní, zájmové a sportovní činnosti ve školách a mimo ně.“

³² [www.seznam.cz. Firmy \[online\]. Dostupné z: http://www.firmy.cz/detail/1443712-magistrat-mesta-brno-odbor-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-brno-mesto.html](http://www.seznam.cz. Firmy [online]. Dostupné z: http://www.firmy.cz/detail/1443712-magistrat-mesta-brno-odbor-skolstvi-mladeze-a-telovychovy-brno-mesto.html)

Otázka č. 2: „Jaký máš prospěch?“

U této otázky nastává problém s gramotností respondentů, respektive jestli vůbec vědí správný význam klasifikace nebo to jen tipují. Z tohoto důvodu tato otázka byla vyřazena ze šetření.

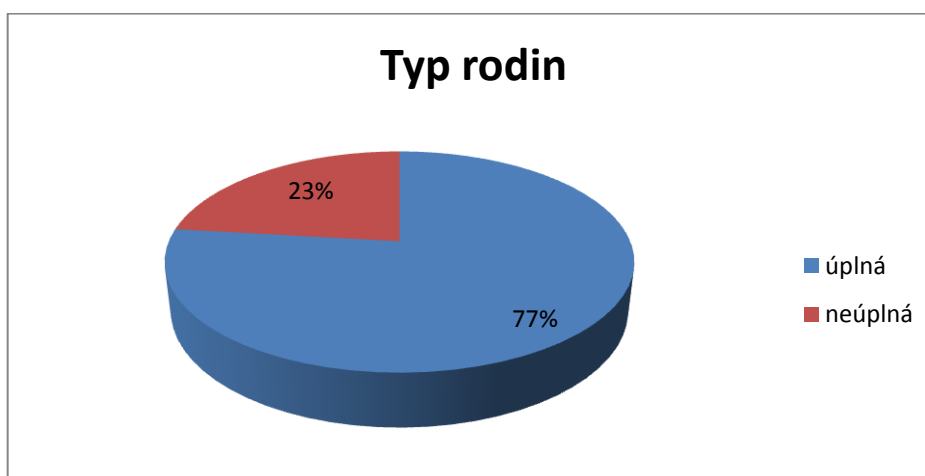
Graf 7 – Četnost kamarádu

Otázka č.: 12 „Kde máš víc kamarádu?“

Nejvíce kamarádu celkem 43% odpovědělo „ve třídě“, na druhém místě s celkovým počtem 32% má nejvíce kamarádu děti ve škole. Zbýlých 25% z celkového počtu respondentů má nejvíce kamarádů mimo školu.

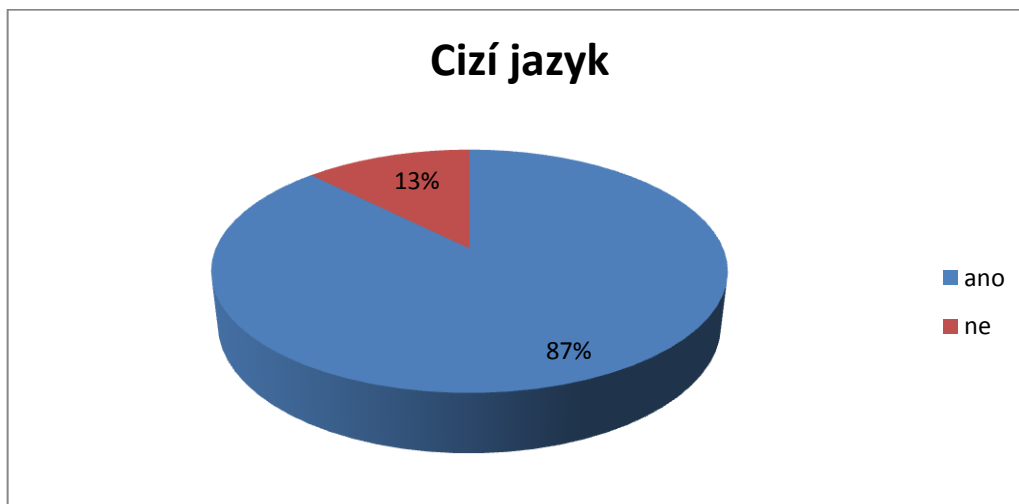
Graf 8 – V jaké rodině vyrůstáš

Otázka č. 5: „V jaké rodině vyrůstáš?“

Nejvíce děti pochází z úplných rodin, a to celkem 77% dotazovaných zvolilo tuto odpověď jako nejčastější. V neúplné rodině žije 23% dotazovaných respondentů.

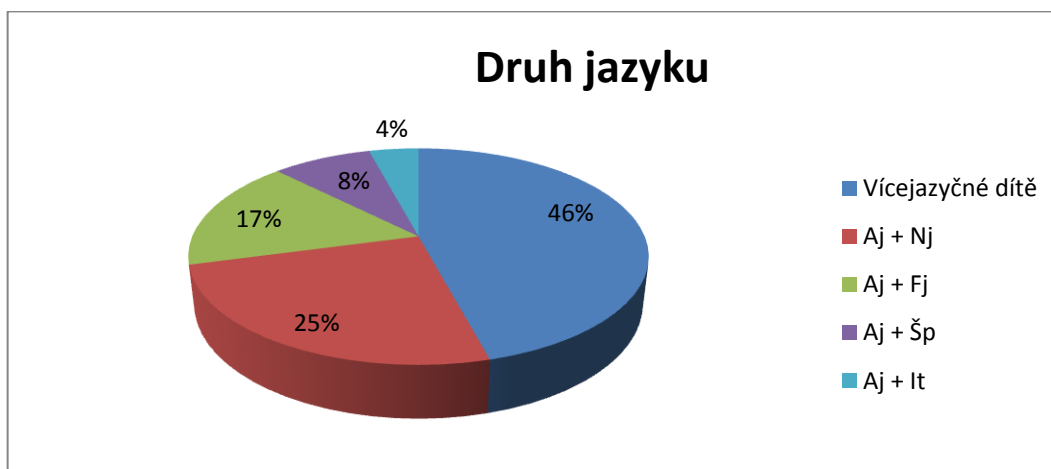
Graf 9 - Cizí jazyky

Otázka č. 14: „Učíš se cizí jazyky?“

Na tuto otázku odpovědělo kladně 87 dotazovaných („ano“ z189), záporně odpovědělo 13% respondentu („ne“ 27)

Graf 10 – Druhy jazyku

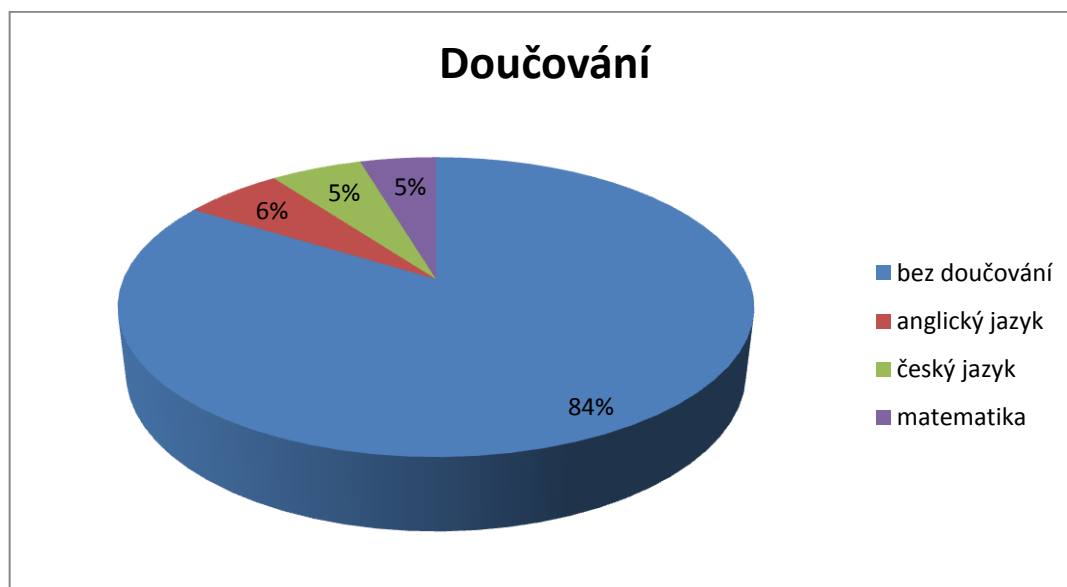
Tabulka 4 – souhrn vyučovaných jazyku

Druhy jazyka	Počet
Vícejazyčné dítě	11
Aj + Nj	6
Aj + Fj	4
Aj + Šp	2
Aj + It	1

U dětí z vícejazyčných rodin jsem nezaznamenala rozdíly ve prospěchu mezi ostatními žáky, za zmínku stojí častější pohyb mezi místem bydlení a místem odkud pochází jejich rodiče. Většinou jsou to sousedící státy jako Slovensko, Maďarsko nebo Ukrajina. Počet těchto dotazovaných činí 11 respondentů z celkového počtu 216 respondentů.

Získání znalostí cizího jazyka v mladším školním věku je v dnešní době považováno za jasnou výhodu. Stále více dětí v základních školách se již od prvního ročníku učí jeden i více cizích jazyků. Na prvním místě ve výuce vede anglický jazyk, na druhém německý jazyk (25%) zbylé jazyky jako jsou francouzština (17%), španělština (8%) nebo italština (4%) jsou na posledním místě. Je třeba připomenout, že ne jen škola nabízí takové možnosti, jak již jsme se z grafu 6 přesvědčili, jsou to i jazykové kroužky nabízející výuku světových jazyků individuální nebo zábavnou a hravou formou. Stojí za zmínku, že jen malé procento dětí mají možnost navštěvovat jazykové kroužky, jelikož jsou časově i finančně náročné. Je třeba se dítěti věnovat s přípravou úloh ne jen do školy, ale tím pádem i do kroužku.

Graf 11 – Doučování

Otázka č. 15: „Využíváš doučování nějakého předmětu?“ Největší počet dotazovaných doučování nepotřebuje, z celkového počtu 84% odpovědělo „ne“, zbylé procento respondentů využívá doučování, a to ne jen jednoho předmětu, nýbrž 1 – 3 předměty najednou. Na prvním místě je anglický jazyk, který tvoří celkový počet 6 % respondentů. Druhé místo obsadily český jazyk a matematika se stejným počtem 5% dotazovaných respondentů.

6.1 Zhodnocení hypotéz

Hypotéza č. 1

Z důvodu poměrně bohaté nabídky příležitostí trávení volného času, využívá těchto možností velký počet dětí, z nichž mnozí provozují více, než jednu zájmovou činnost.

Hypotéza potvrzena. 86% respondentů, navštěvují kroužek, z toho 18% navštěvuje více než jednu zájmovou činnost.

Hypotéza č. 2

Se zvyšujícím se věkem zájem dětí o návštěvu kroužků upadá.

Hypotéza vyvrácena. Z šetření bylo zjištěno, že spolu s délkou studia a rostoucího se věku u žáků a žákyň nemění nějak viditelně zájmy, nýbrž naopak přibývá jich více a více. Děti si sami uvědomují co je jim blíž, čemu se chtějí věnovat více ve svém volném čase a čemu naopak méně. Měli bychom také brát v úvahu to, že žáci 5. ročníku nejsou natolik vyspělé, aby se v tomto věku sami rozhodovali.

Hypotéza č. 3

Žáci preferují hraní na počítači a sledování televizi před jinými zájmy.

Hypotéza vyvrácená. Tyto záliby upřednostňuje před jinými 27% dotazovaných z celkového počtu respondentů.

Hypotéza č. 4

Děti nepotřebují doučování, pokud jejich rodiče, vždy kontrolují domácí úkoly.

Hypotéza potvrzená, z celkového počtu 216 dotazovaných respondentů 156 uvedlo, že po nich rodiče vždy kontrolují domácí úkoly, zbylých 60 respondentů uvedlo opak. Z toho 46 respondentů využívá doučování jednoho i více předmětu. Z výše uvedených respondentů, počet dětí, které nejsou rodiči kontrolovány a děti využívajících doučování je shodný. Na základě šetření konstatují, že příprava a kontrola žáků rodiči je jednou z nejpodstatnějších zásad, která vede k lepšímu prospěchu a menší finanční zátěži.

6.2 Diskuse

Bakalářská práce byla zaměřena na činitele ovlivňující míru vývoje a výchovy jedince.

Hlavním cílem výzkumného šetření bylo zhodnotit a zvážit, jakým způsobem ovlivňuje prostředí kvalitu vývoje a její vliv na formování osobnosti, morálky a charakteru ve výchovném prostředí.

Teoretická část práce definuje základní koncepty o vlivech prostředí, ve kterém se děti pohybují.

Praktická část uvádí negativní a pozitivní příklady trávení volného času dětí. Jako výzkumnou metodu ke zjištění potřebných údajů byl zvolený nestandardizovaný dotazník, po té byl vypracován a šířen dál na základních školách ve věku 8 až 11 let.

Na základě výzkumného šetření bylo zjištěno, že zárukou pro zdravý vývoj jedince nejen v dětství ale po celý jeho život důležité vědět jak správně zacházet s volným časem.

6.3 Návrh na opatření

Trávení volného času dětí, jejich zájmy, školní prospěch, vlivy výchovy dítěte v rodině i ve škole, má vliv na jeho sebevědomí, emoční temperament, charakter motivaci, osobní zralost aj.

Je třeba prostřednictvím společenských aktivit vést děti a mládež k rozumnému využívání informačních technologií ve volném čase. Volný čas je důležitý nejen jako faktor ovlivňující plnohodnotný rozvoj každé osobnosti, ale i na rozvoj celé společnosti. V této souvislosti chápeme racionální využívání volného času jako jednu z nejvýznamnějších možností prevence sociálně patologických jevů. Rodiče by měli podporovat mimoškolskou výchovu, jelikož zájmové činnosti ve větší míře využívají interaktivní hry, které mají příznivý vliv na rozvoj empatie, důvěry a pocitu vlastní hodnoty. Podporovat projekty pro dospívající mládež organizacemi zabývajícími se efektivním využíváním volného času a zabezpečit dítěti dostatek přiměřeného pohybu a pobyt v přírodě.

ZÁVĚR

Bakalářská práce se zabývala působením na výchovu jedince a míru prostředí na jeho život. Na základě vypracování bakalářské práce bylo konstatováno, že stabilní rodinné prostředí (sociokulturní prostředí), zájmové činnosti na školách, efektivní a pozitivní využívání volného času se odrazují na vyrovnaném rozvoji osobnosti, napomáhá k udržování kondice, vnitřní rovnováhy a také má kladný vliv na hodnotový žebříček dospívající populace. V celkovém hodnocení se uvádí přehled odpovědí všech respondentů na jednotlivé otázky. Celkový přehled vyhodnocených dotazníků je uveden v příloze.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

Zákony

Zákon č. 561/2004 Sb., Zákon o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (školský zákon)

Předpis č. 73/2005 Sb. Vyhláška o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných

Knižní publikace

HOSKOVEC, Jiří a Simona HOSKOVCOVÁ. Malé dějiny české a středoevropské psychologie. Vyd. 1. Praha: Portál, 2000, 255 s., [7] s. obr. příl. ISBN 80-7178-311-0, s. 89

BABANSKIJ, Jurij Konstantinovič. *Optimalizace vyučovacího procesu*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978, 347 s. Pedagogická teorie a praxe, s. 67 – 68, s. 73 – 74

BARTOŇOVÁ, Miroslava. *Kapitoly ze specifických poruch učení I: vymezení současné problematiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2004, 128 s. ISBN 80-210-3613-3, s. 45

ČÁP, Jan. Psychologie výchovy a vyučování. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993, 415 s. ISBN 80-7066-534-3

HÁJKOVÁ, Jiřina. *Činitelé ovlivňující duševní vývoj a utváření osobnosti*. Brno, 1970 s. 25, s. 23 – 24

HOLEČEK, Václav, Jana MIŇHOVÁ a Pavel PRUNNER. *Psychologie pro právníky*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2007, 351 s. Právnícké učebnice (Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk). ISBN 978-80-7380-065-9, s. 122

KONEČNÝ, Josef. *Neprospívající žák*. 1. vyd. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého, 1989. Učební texty vysokých škol, s. 42.

KRAUS, Blahoslav a Věra POLÁČKOVÁ. *Člověk - prostředí - výchova: k otázkám sociální pedagogiky*. Brno: Paido, 2001, 199 s. ISBN 80-7315-004-2, s. 99

KRAUS, Blahoslav. *Sociální aspekty výchovy*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 1998, 165 s. ISBN 80-7041-841-9, 21-22s.

KREJČÍ, Vladimír. *Obecné základy pedagogiky*. 3. opr. vyd. Ostrava: Ostravská univerzita, 1996, 250 s. Učební texty Ostravské univerzity. ISBN 80-7042-109-6, s. 58

LANGMEIER, Josef a Zdeněk MATĚJČEK. *Neprospívající dítě*. Praha: Ústav zdravotní výchovy, 1966, 28 s. Na pomoc přednášejícím (Ústav zdravotní výchovy), s. 28

PROCHÁZKA, Miroslav. *Sociální pedagogika*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2012, 203 s. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3470-5, s. 89

PŘADKA, Milan. *Výchova a prostředí: (vybrané problémy)*. 1. vyd. Brno: Univerzita J.E. Purkyně, 1978, 92 s., s. 5 – 7, s. 8 – 10

REICHEL, Jiří. *Kapitoly systematické sociologie*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, 260 s. Andragogika. ISBN 80-86432-80-7, s. 202-206

Internetové zdroje

ČERMÁK, Michal. Diskriminace: Sociálně znevýhodnění žáci. VIA IURIS: Bulletin pro právo ve veřejném zájmu[online]. 2006 [cit. 2006-12-13], ISSN 1802-4351. Dostupné z: <http://www.viaiuris.cz/index.php?p=msg&id=121>

GOŠOVÁ, Věra. Sociálně znevýhodněný žák. Metodický portál: inspirace a zkušenosti učitelů [online]. 2011 [cit. 2011-06-06]. Dostupné z: http://wiki.rvp.cz/Knihovna/1.Pedagogicky_lexikon/S/Soci%C3%A1ln%C4%9B_znev%C3%BDhodn%C4%9Bn%C3%BD_%C5%BE%C3%A1k

SEZNAM TABULEK

Tabulka číslo 1: Celkový pohled na skladbu navštěvovaných kroužků

sportovní kroužek	počet žáku	hudební kroužek	počet žáku
tanec	32	zpěv	23
fotbal	19	flétna	13
plavání	12	klavír	11
florbal	8	kytara	5
basketbal	6	hudební nauka	3
stolní tenis	6	keyboard	1
badminton	6	housle	1
judo	4	výtvarný kroužek	
mažoretky	4	keramika	7
korfbal	3	výtvarná dílna	5
capuera	3	malování	3
karate	3	ostatní kroužky	
tenis	3	dívčí klub	3
bač line	3	vaření	3
roztleskávačky	3	pionýr	2
hokejbal	2	všeználek	2
volejbal	2	skaut	1
sebeobrana	2	Jazykový kroužek	
běh	1	anglický jazyk	6
jízda na koni	1	francouzský jazyk	3

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha číslo 1: Dotazník pro žáky ZŠ

DOTAZNÍK PRO ŽÁKY ZÁKLADNÍCH ŠKOL

Pohlaví: chlapec děvče

1. Do jaké chodíš třídy?.....
2. Jaký máš prospěch?
 - a. Výborný
 - b. Chvalitebný
 - c. Dobrý
 - d. Dostatečný
 - e. Nedostatečný
3. Máš sourozence?
 - a. ano
 - b. ne
4. Máš doma mazlíčka?
 - a. ano
 - b. ne
5. V jaké rodině vyrůstáš?
 - a. Úplně (s oběma rodiči)
 - b. Neúplně (s jedním z rodičů)
6. Máš zdravotní problémy (nemoce), které tě omezují v učení nebo zálibách?
 - a. Ano
 - b. Ne
7. Kam nejraději chodíš?
 - a. Kino
 - b. Divadlo
 - c. Mezeum
 - d. Zoo
 - e. Aqua park
 - f. Bongo
 - g. Lanové centrum
 - h. Vida centrum
8. Jezdíš do zahraničí?
 - a. Ano
 - b. Ne
- 9.
10. Byl jsi někdy na příměstském táboře?
 - a. Ano
 - b. Ne
 - c. Na jakém?
11. Jak nejraději trávíš volný čas?
 - a. Dívám se na televizi
 - b. Hraju na počítači
 - c. Hraju s kamarády
 - d. Navštěvuji kroužek
 - e. Čtu knížky
 - f. Jezdím na kole
 - g. Chodím na výlety s rodiči
 - h. Kreslím
 - i. Hrají si s hračkami
12. Jaké navštěvuješ zájmové kroužky (zpěv, plavání, tanec, jiné)?.....
13. Kde máš víc kamarádu?
 - a. ve škole
 - b. ve třídě
 - c. mimo školu
14. Kontroluji po tobě rodiče vždy domácí úkoly?
 - a. Ano
 - b. Ne
15. Učíš se cizí jazyky?
 - a. Ano
 - b. Ne
 - c. Dopiš jaké:.....
16. Využíváš doučování nějakého předmětu?
 - a. Ano
 - b. Ne
 - c. Dopiš jaké:.....

